

סקירה משפטית פברואר 2023

לראות את האחר | דבר המערכת

מעט שהסתיימו הבחירות, מחרף השסע בין חילונים לקבוצות הדתיות, עד שדומה כי לנגד עינינו מתגבשה חומה של ניכור וטינה. חילוניות וחילונים נחשפים בתדהמה לתכניות להנחיל לימודי דת חלף דמוקרטיה בבתי הספר הממלכתיים; להשריש הפרדה מגדרית באוטובוסים ובמוסדות להשכלה גבוהה; למנוע מתחבורה ציבורית לפעול בשבת, ולסגור בשבת מסעדות ועסקים המשרתים רבים שמבקשים ליהנות בדרכם ביום המנוחה. סיעות חרדיות מבקשות להשתלט על המרחב הציבורי, להפכו ממרחב יהודי-דמוקרטי למרחב דתי-ואורתודוקסי, לכפות אורחות

של דת על קבוצות חילוניות. נכון, המתח בין דת למדינה תמיד היה כאן; עד היום ניתן להינשא בישראל רק בנישואי הלכה; הכשרות שולטת במוסדות ציבור; והמסחר בדרך-כלל שובת בשבת. ואולם עתה מחרף המתח וצובר ממדים בלתי נסבלים, נוכח הניסיון לקחת עוד ועוד כספי מיסים למימון מוסדות לחינוך תורני. הקבוצה החילונית נדרשת עתה לשאת בגזירות מרובות-חזיתות: לא רק הדתה של המרחב הציבורי; לא רק (כידוע) שירות כמעט-בלבדי בצבא; אלא עתה גם מימון מוגבר של משפחות חרדיות. כספי הציבור שבהם מדובר מקורם במיסים הנגבים מהמגזר היצרני: בדרך-כלל נשים וגברים חילונים (וכמובן גם דתיות ודתיים עובדים), העובדים קשה כדי להתפרנס. ואין מדובר רק במימון אברכי הישיבות או בתי ספר חרדיים (חסרי לימודי ליבה); שכן העוני נצמד למי שבחר ב"תורתו אומנותו" למשך שנים ארוכות, והוא מאלץ את המדינה לתמוך בעניים לאורך חייהם, בתקציבי דיור, בריאות ורווחה.

הטלת נטל גורף על הגורם היצרני לשאת על גבו מגזר שאינו עובד מבחירה - היא מקוממת. עבודה, בחיים המודרניים, נתפסת כדרך למימוש ולהגשמה עצמית, ורבים ימצאו בה מטלה מבורכת שלצידה תגמול כלכלי וחברתי. אך גם אם אין היא אלא הכרח-לצרכי-פרנסה, הרי שהיא מנת חלקם של רבות ורבים בעולם כולו. אחרת, בפשטות, האדם הלא-עובד צפוי ליפול על זולתו. אני טוענת כי המהלך הפוליטי המקודם עתה — להעמיס נטל מוגבר על הקבוצה היצרנית לממן את מי שלומד אך אינו עובד מבחירה — הוא בלתי מוסרי ולא דמוקרטי. בלתי מוסרי, משום שהוא בבחינת אגואיזם וחסר את ראיית האחר. "לראות את האחר" מהווה נורמה מוסרית אנושית, חוצת גבולות ותרבויות. עמנואל לוינס, פילוסוף יהודי-צרפתי, פיתח את מושג האחריות של האדם כלפי זולתו, כדרך שבה בן-אנוש מבנה את זהותו המוסרית. עמנואל קאנט הגה את תורת המידות סביב הרעיון המוסרי לפיו אין אדם רשאי לעשות מעשה המשפיע על זולתו, אלא אם יהיה מוכן שיעשו מעשה כזה גם כלפיו. אך מדוע ללכת רחוק? רבי עקיבא, שלנו, לימד אותנו הרבה קודם לכן כי הכלל הגדול בתורה הוא ואהבת לרעך כמוך, ואם תרצו ביתר צניעות: אל תעשה לחברך מה ששנוא עליך. והרמב"ם, מורה דרך רוחני ומעשי, דגל

בשילוב ערכים של תורה-ועבודה, כדי שיוכל האדם לעמוד בזכות עצמו, ולא ייפול מרצון לצדקה מצד אחרים. "לראות את האחר" מהווה חוט רעיוני מחבר בין התיאוריות. יישומה כאן הוא בדרישה פשוטה: ראו גם אותנו, החילוניות והחילונים.

במישור הדמוקרטי, מרבים ללמד בלימודי האזרחות על זכויות אדם ואזרח. אך לצד זכויות – מוטלות חובות. תמיד. בתוך כך מוטלת עלי החובה האזרחית לעבוד ולהתפרנס (אם אינני חולה או נכה), וזאת כחלק מחובותיי כמשתתפת בקהילה מרובת חברים. שימו לב: לעבוד למחייתי אין פירושו דרישה להרוויח הון או להתעשר; אלא רק לעבוד כדי שאחרים בחברה לא יצטרכו לשאת אותי על גבם. ולא משום שאין זה חשוב ללמוד; שהרי הלימודים הם מפתח להתפתחות וחשובים הם מאין כמותם. אך רק-ללמוד הוא בלתי אפשרי, משום שכדי ללמוד צריך לדאוג לפרנסה תחילה.

אין לשכוח שיוקר המחייה בישראל הוא מהגבוהים בעולם. גם הדיור בישראל, כידוע, לא נחשב לבר-השגה. בחורות ובחורים צעירים שזה עתה השתחררו משירות צבאי ארוך נדרשים לעבור מסלול של לימודים גבוהים והכשרה מקצועית, ואז הם יוצאים לעבוד-קשה-כדי-להתפרנס. האם נכון לדרוש מהדור הצעיר לממן את המגזר החרדי שבחר בחיים ללא עבודה? האם זו יכולה להיחשב דרישה מידתית וסבירה? אנו צפויים ליצור בכך תמריצי עבודה שליליים כלפי הדור הצעיר, ותמריץ בחסר לשלם מיסים, שעה שנטל המיסוי המכביד זורם (בין השאר) לממן את מי שבחר להעמיס על זולתו.

הדמוקרטיה נדמית לי כספוג רך ורחב המכיל בסובלנות אין-קץ רעיונות מגוונים, פלורליסטים ומנוגדים. בכך יופייה. בתוכה, המגזר הדתי כמו גם המגזר החילוני רשאים לנהל כל אחד את אורחות חייו לפי רצונו והבנתו, מכח חופש הדת והאמונה. אך אין פירוש הדבר שדתיים-לא-עובדים רשאי לדרוש מאחרים-כן-עובדים לממן באופן גורף את לימודיהם ואת הוצאות חייהם. מדינה היא קהילה חברתית גדולה המחייבת את כל חברותיה וחבריה לתרום באופן הדדי ומאוזן לקופה הציבורית. הזכות של הפרט להימנע מלעבוד מסתיימת שעה שהוא צפוי ליפול ללא הצדקה למעמסה על האחר. תמיכה מסיבית בלימודי דת ללא ליבה מסלילה אלפי צעירים למסלול שאיננו יצרני. לפיכך, הניסיון של הסיעות החרדיות להכביד את נטל המימון על הציבור שכן מייצר - הוא פסול. זהו ניצול לרעה של לשון המאזניים הפוליטית, באופן המכרסם בזכויות אזרחים חרוצים כלפי פרות עמלם, כספם ורכושם. אין זה דמוקרטי ואין זה מוסרי, בשם ערכי דת כביכול, לנצל עבודה של אחרים כדי לממן את מי שבריא ויכול לעבוד, אך בחר שלא. בואו נדרוש מהחרדים הכשירים לשאת כמו כולם בנטל התרומה לחברה: אם לא שירות צבאי מלא, אז לבצע שירות לאומי (בבתי חולים, בבתי אבות, בפנימיות לילדים). וכן: גם חרדים צריכים לעבוד כדי להתפרנס (בלי או עם לימודים). כמו שכולנו עושות ועושים.

אני שמחה להציג את הסקירה המשפטית הדו-שנתית של מרכז חת לחקר התחרות והרגולציה, ומקווה שתמצאו עניין במגוון הרחב של הנושאים. תודתי נתונה לעמיתי המחקר הצעירים של מרכז חת: עדן הוד, מיכל כתב, אורטל קמר, גילי ענבל, ניר פרי ועמית אשכנזי, וכן לד"ר דנה נייער, עו"ד בתיה כהן וענת הרמן אשר העבודה המצוינת שעשו משתקפת בסקירה זו.

השופטת בדימוס ד"ר איריס סורוקר

סימן מסחר: חסם יבוא

בינואר 2023 דחה בית המשפט העליון בקשה לדיון נוסף (דנ"א 4897/22) בע"א 7934/20 יפאורה תבורי בע"מ נ' בן שלוש יבוא ויצוא בע"מ (מיום 5.7.2022). בית המשפט העליון סבר שהמקרה אינו נימנה עם המקרים החריגים המצדיקים דיון נוסף, מאחר ופסק הדין עוסק במקרה בעל נסיבות ייחודיות בלבד.

נסכים: מקרה יפאורה אמנם מבוסס על עובדות ייחודיות. עם זאת, בית המשפט בעניין יפאורה לא צמצם את הלכתו לעובדות המיוחדות, אלא הרחיב את היריעה והציג נורמות משפטיות חדשות, אשר נראה כי הן מצמצמות ביותר את תחומי המחיייה של היבוא המקביל של סחורות המוגנות בסימן מסחר. אנו סבורות שבית המשפט העליון החמיץ הזדמנות לעיין מחדש בפסק-הדין ולעגן את היבוא המקביל כיסוד חשוב של התחרות וכשיקול רלבנטי בהפעלה של סימני המסחר.

פרשת יפאורה עוסקת בייבוא מקביל של משקאות "שוופס" על-ידי יבואן בשם בן שלוש, שרכש אותם מהיצרנית באוקריאנה - European Refreshments Limited. יפאורה, שעל שמה רשום סימן המסחר "שוופס" בישראל, טענה כי השייוק המקביל מפר את סימן המסחר הרשום על שמה בישראל. בית המשפט המחוזי (ה"פ 1125-05-19) נתן בפסק דינו צו הצהרתי שקובע שהייבוא נעשה כדין. בערעור לעליון פסק הדין נהפך בדעת רוב.

דעת הרוב בפסק הדין סברה כי לא קיימת מערכת גלובאלית של סימן מסחר "שוופס", מאחר וחב' Cadbury - היצרנית המקורית - מכרה את זכויותיה בסימן "שוופס" ליפאורה. על פי "עקרון ההגנה הטריטוריאלית", סימן המסחר מוגבל לגבולות המדינה בה הוא נרשם, ובמדינה זו יש לבעליו בלעדיות. דוקטרינת המיצוי, העשויה להתיר ייבוא מקביל, אינה חלה, משום שמדובר בהפרת זכותה הקניינית של יפאורה בסימן המסחר "שוופס". בנוסף, ליבואן המקביל לא עומדת הגנת "שימוש אמת" (ס' 47 לפקודה), משום השמילה "שוופס" לא בהכרח מקנה תיאור אמיתי למשקאות הייבוא של בן-שלוש.

דעת המיעוט סברה כי הגנת "שימוש אמת" חלה גם חלה. על אף שהבקבוקים יוצרו באוקראינה, הרי שהשימוש בסימן "שוופס" מוסר אינפורמציה אמיתית ובעלת ערך עבור הצרכן, שכן בעלת סימן המסחר באוקראינה ובעלת סימן המסחר בישראל רכשו זכויות באותו הסימן המסחרי, המחזיק במוניטין בינלאומיים. על החשש מפני הטעיית הצרכן בכל הקשור לזהות המשווק ניתן להתגבר באמצעות הדבקת הבהרה על גבי הבקבוקים המיובאים.

פסק הדין עצר ייבוא מקביל של בקבוקי "שוופס" מקוריים, מבלי שהוכחה שונות כלשהי בין המוצר המיובא למוצר המיוצר בישראל. כידוע, ההלכה שנהגה עד היום הכשירה ייבוא מקביל ואף ראתה בו פרקטיקה רצויה (למשל: ע"א 7629/12 אלעד מנחם סוויסה נ' TOMMY HILFIGER LICENSING LLC, 16.11.2014). לכך בדיוק נועדה ההגנה החשובה של "שימוש אמת" המעוגנת בפקודה: בנסיבות בהן סימן המסחר מתאר באופן נכון את הסחורה שעליה הוא מוטבע, הרי שניתן להשתמש בסימן, למרות ההפרה לכאורה. בנוסף, ועל מנת למנוע כל חשש של הטעיה, על היבואן המקביל להבליט את זהותו כיבואן מקביל באמצעות סימון מתאים. אם קיים חשש לשונות בתכונות המוצר, הרי שעל הטוען לשונות מוטל הנטל להציג ראיות להוכחת טענתו, ולא די בשינוי זניח (למשל: ע"א 8668/19 CHANEL - חברה מאוגדת על פי דיני צרפת נ' סנט וויש בע"מ, 1.10.2021).

סוגיית הייבוא המקביל של מוצרים המוגנים בסימן מסחר עומדת בלב המתח שבין הזכות לשימוש ייחודי לבין החשש לפרקטיקה מונופוליסטית אנטי תחרותית. מקובל לומר כי תכליתיו של סימן המסחר נעוצות באינטרס לחזק את התמריצים של היצרן להשקיע בפיתוח המוניטין ולמנוע נסיעת חנים מצד מעתיקים וזייפנים. לצד הזווית

אנו סבורות שבית המשפט העליון החמיץ הזדמנות לעגן את היבוא המקביל כיסוד חשוב של התחרות וכשיקול רלבנטי בהפעלה של סימני המסחר

סוגיית הייבוא המקביל של מוצרים המוגנים בסימן מסחר עומדת בלב המתח שבין הזכות לשימוש ייחודי לבין החשש לפרקטיקה מונופוליסטית אנטי תחרותית

היצרנית, סימן המסחר מגן גם על הצרכן המבקש להסתמך עליו כמקור מידע בדבר מקור הסחורה וטיב המוצר. הלכת יפאורה מבקשת לכאורה להתבסס על תכליות אלה ולהסיק מהם שלילה של היבוא המקביל שנעשה שלא ברשות בעל הסימן בישראל. ואולם, בית המשפט החמיץ רציונל חשוב שצריך להנחות את קובעי המדיניות לתיחום כוחו של סימן המסחר: זהו האינטרס שבקיום תחרות מסחרית לגיטימית, שאין בה הטעייה של הצרכן או זיוף של הסימן. כאשר יבואן מקביל משתמש בסימן מסחר המתנוסס על הסחורה המיובאת שלא מתוך העתקה, אלא ברשותו של בעל הסימן שממנו קנה את הסחורה במדינת המקור, הרי שהסימן מתאר נכונה את המוצר המיובא, וזכאי להגנת האמת. הרישום הטריטוריאלי של סימן המסחר אינו רלבנטי לכאן, משום שהוא אינו שולל את האמת שבשימוש ולא הופך את השימוש בסימן לשקר. הנקודה החשובה היא, שהבעלות בסימן מסחר אסור לה שתהפוך לחסינות מפני תחרות הוגנת שאמנם אינה נוחה למתחרים, אך טובה לצרכנים ולמשק כולו.

אנו סבורות כי נכון להפעיל שיקולים של תחרות לשם גידור גבולות סביב סימן המסחר. נחזור למושגות יסוד: סימן המסחר הוא מוסד רגולטורי שנועד לקדם ולחזק הלכות מסחר יעילות: הוא מאפשר ליצרן להצמיד לסחורה כינוי או סמל שידבק בה ויבחין בינה לבין סחורות אחרות. לשם כך קיימת הדרישה לאופי מבחין: הסימן חייב להיות בעל "אופי מבחין" כדי להימצא כשר לרישום ולהגנה (סעיף 8 לפקודת סימני המסחר). האופי המבחין מכונן את הפוטנציאל של הסחורה להתחרות במותגים חלופיים. ההבחנה בין הסחורות היא הבסיס להתהוות התחרות. לכן, סימן גנרי לא יזכה להגנה, פשוט משום שהוא לא מאפשר להבחין בין סחורות ולתחר ביניהן. מאותה סיבה גם אין לרשום סימן מסחר באופן מוחלט או גורף, אלא רק בהצמד לקטגוריות של סחורות לפי שיוכן המשפחתי (כגון תרופות, טקסטיל, רהיטים). הגבלת הסימן להגדר מסוים של סחורות נובעת מהרציונל התחרותי של המוסד: לאפשר לייצרן לשיים סחורה, כדי להעמיד אותה לתחרות אפקטיבית מול מתחרים.

שיקולים של תחרות צריכים לשמש לא רק בעת כינון סימן המסחר (בעת בחינת האופי המבחין והצמדת הסימן להגדר סחורות), אלא גם בעת השימוש בסימן המסחר לאחר שכבר נרשם. מה שעשתה יפאורה הוא לחסל תחרות מצד סחורה מקורית, משום שתחרות זו צפויה לדחוף אותה להזיל מחירים. היבוא המקביל לא פגע בסימן המסחר שלה, משום שהוא לא היה מזוּיף. אם נכפיף את היבוא המקביל להסכמה של היצרן המקומי, לא יתקיים יבוא מקביל.

ייבוא מקביל הוא כלי מוכר לקידום תחרות ולהוזלת מחירים. בחוק התכנית הכלכלית (תיקוני חקיקה ליישום המדיניות הכלכלית לשנות התקציב 2021 ו-2022), התשפ"ב-2021, תוקנו סעיפים בחוקים שונים במטרה להסיר חסמי ייבוא, לרבות ייבוא מקביל, כדי להגביר את התחרות ולהפחית את יוקר המחיה. בתמצית: דרישות היבוא לישראל הוקלו. החידוש הוא בכמה עניינים עיקריים: 1. מעבר למסלולי הצהרה – במסגרתם הליך האכיפה של דרישות חוקיות היבוא יתבסס על הצהרות היבואנים בדבר עמידתם בדרישות (סעיף 2א לפקודת היבוא והיצוא [נוסח חדש], תשל"ט-1979). 2. אימוץ רגולציה בינלאומית – במסגרת התיקון צומצמו הדרישות הייחודיות לרגולציה הישראלית, ונעשה מעבר להתבססות על תקינה זרה לצורך עמידה בדרישות חוקיות היבוא (סעיף 9 לחוק התקנים, תשי"ג-1953). 3. קידום יבוא מקביל – במסגרתו נקבע עקרון מנחה רגולטוריים בעניין היבוא המקביל, לפיו הם לא ידרשו מסמכים שמקורם בקשר עם היצרן. 4. הגברת אכיפה בשווקים – לצד הרפורמה וההקלות שיינתנו במסגרתה כאמור, האחריות לתקינות המוצרים תוטל על היבואנים ותוגבר האכיפה. הרפורמה חלה על היבוא בתחומי התקינה, האנגריה, המזון והתמרוקים.

אין אלא לסכם ולומר, כי פסק הדין בעניין יפאורה הוא חריג בנוף המשפטי בישראל ובעולם בהתייחס לייבוא המקביל. הוא אינו עולה בקנה אחד עם האינטרס הציבורי החשוב לעודד תחרות ולדחוף להוזלת מחירים. אמנם, נסיבות פסק הדין היו חריגות, ואולם הטרימינולוגיה התפרשה על מלוא-כל-עולמו של היבוא המקביל. התוצאה המצערת הייתה – הטלת איסור על היבואן המקביל לייבא סחורה מקורית מתחרה.

היבוא המקביל לא פגע בסימן המסחר, משום שהוא לא היה מזוּיף. אם נכפיף את היבוא המקביל להסכמה של היצרן המקומי, לא יתקיים יבוא מקביל

אנו ממליצות על מהלך חקיקתי לתיקון פקודת סימני המסחר, כדי שהיבוא המקביל יותר באופן מפורש. בדרך זו יפוזר הערפל, ושיקול התחרות יקבל מחדש את מקומו המרכזי הראוי, גם במסגרת דין סימני המסחר.

[לפסק הדין.](#)

[להחלטה בבקשה לדין נוסף.](#)

סוגיות של שוויון

נשים, אתן מוזמנות להיטק!

ענף ההיטק ידוע כענף של גברים. הסטטיסטיקות מראות כי מדובר ביחס ממוצע של אישה אחת לכל שני גברים העובדים בענף. השילוב החלקי של נשים בענף חשוב ורווחי זה הוא בעל השפעה כלכלית על החברה בכללותה, מעבר להיבטים של צדק חלוקתי. לא מעט מחקרים מראים כי גיוון מגדרי הוא בעל חשיבות לביצועים של הפירמה: הוא מעלה את הסיכוי לרווחיות גבוהה בהשוואה לרווחיות של פירמות בעלות גיוון מגדרי נמוך; הוא משפיע באופן חיובי על טווח רחב של ביצועי החברה; ויש לו השפעות חיוביות על הפחתת מקרי הטרדה מינית ושיפור יחסי עבודה תקינים.

על הרקע הזה, לא מעט מחקרים מבקשים לגלות מהי הסיבה למיעוט היחסי של נשים במקצוע ומצאו שלל סיבות: סטריאוטיפים מגדריים המושרשים אצל בני שני המינים לגבי עבודה במקצועות ההיטק, סביבת עבודה קשה לנשים בענף, הסללת נשים מגיל צעיר למסלול לימודים שונה ממקצועות ההיטק (STEM), העדר נשים מנטוריות בתחום, ועוד.

מחקר חדש שבוצע במרכז חת לחקר התחרות והרגולציה במכללה למינהל בודק אם קיימת העדפה לעובדים גברים בהיטק כבר בעת מיון קורות החיים של המועמד והמועמדת על ידי גורמי השמת כח-אדם ומשאבי אנוש. כלומר: האם קיים יתרון לקורות החיים של גבר על פני קורות חיים של אישה בעת המיון הראשוני לעבודה בענף? אפליה בנקודת זמן תחילית זו עשויה להסביר חלק מהפערים המגדריים הרווחים.

במסגרת המחקר נשלחו לחברות השמה והד-האנטרים בתחום ההיטק קורות חיים זהים, שנבדלו רק בהיותם שייכים לגבר או לאישה. משתתפי המחקר התבקשו לדרג את קורות החיים על פי קריטריונים שונים ובעיקר: הסיכוי שהמועמדים יתקבלו לראיון והשכר שיוצק למועמדים. המשתתפים במחקר קיבלו לשיפוטם קורות חיים פיקטיביים של מועמדת/ת בוגרי תואר שני בפיזיקה ותואר ראשון בפיזיקה והנדסת חומרים, עם ניסיון תעסוקתי של כ-7 שנים בחברה גדולה, לצד קורות חיים של מועמד/ת בוגרי תואר ראשון בהנדסה, ידע רב וניסיון בתכנות וניסיון של 7 שנים בחברה גדולה. במחקר השתתפו 136 עובדי משאבי אנוש ממחלקות כח-אדם בחברות השמה להיטק, הד-הנטרים וגם עובדי משאבי אנוש מחברות היי טק שונות.

ממצאי המחקר מגלים כי בשלב סינון המועמדים לא ישפטו קורות חיים של נשים באופן שונה משל גברים. כמו כן, להערכת גורמי השמה, אין לגברים סיכוי גדול יותר מאשר לנשים להגיע לראיון עבודה. באופן כללי לא נמצאה אפליה בתהליך המיון; לא מצאנו העדפה של מועמדים גברים על פני מועמדות נשים. להערכת משתתפי המחקר, גם המועמדים וגם המועמדות צפויים וצפויות להרוויח שכר דומה באותו מקצוע.

ממצא מעניין שעלה מהמחקר הוא שעדיף למועמד (או למועמדת) להיות בעל משפחה, שכן לנשואים יוצע כנראה שכר גבוה יותר מאשר לרווקים. ממצא זה מצביע על כך שיתכן שמועמדים עם משפחה משרדים למעסיק הפוטנציאלי סיגנל של יציבות

האם קיים יתרון לקורות החיים של גבר על פני קורות חיים של אישה בעת המיון הראשוני לעבודה בענף?

ממצאי המחקר מגלים כי בשלב סינון המועמדים לא ישפטו קורות חיים של נשים באופן שונה משל גברים

ואופק תעסוקתי גבוה יותר בהשוואה לרווקים ולכן מעסיקים מוכנים "לשלם פרמיה" המשקפת כדאיות זו. גם בנקודה זו לא מצאנו אפליה מגדרית.

נקודה מעניינת נוספת מתייחסת לזיקה שנהוג לייחס בין שירות צבאי ביחידות הטכנולוגיות בצה"ל לבין גיוס לשורות ההייטק. להבדיל מהדעה המקובלת, לא מצאנו במחקר אינדיקציה ליתרון שנהוג לייחס לשירות כזה. ניתן לאמר שלפחות בשלב הסינון הראשוני של המועמדים לא נמצא יתרון לטובת מי ששירת ביחידה טכנולוגית, גבר או אישה, על פני מועמדים שהציגו השכלה טכנולוגית וניסיון רלבנטי. עם זאת, אין לשלול ששירות ביחידות הטכנולוגיות הוא בעל משמעות בשלבים מתקדמים של סינון מועמדים לעבודה.

בסוף שאלון המחקר ביקשנו מהמשתתפים להציע באופן חופשי הצעות למגישי קורות חיים למשרות בהייטק בשאיפה לצמצם פערים מגדריים. להלן טיפים שחזרו על עצמם:

עדיף לכתוב קו"ח באנגלית; כדאי להציג הישגים בנקודות מרכזיות; יש להימנע מלרשום פרטים אישיים; ראוי לתמצת - עמוד וחצי הכי הרבה; ולנשים - לא לפחד לדרוש שכר גבוה ממה שאתן חושבות שמקובל לשלם; וכן: שלחנה קורות חיים גם אם אין לכן 100% מהדרישות!

אחת ממטרות המחקר היא להעלות מודעות לפערים מגדריים בתעסוקה ובתהליכי גיוס לעבודה. נראה כי הפערים המגדריים בהייטק לא נובעים מאפליה בחוליה הראשונה של תהליך הגיוס. לתשומת לבכן הנשים, אתן מזמנות להגיע!

נשים, הישארו בהייטק (חלק שני)

נשים העובדות בענף ההייטק – האם הן מתמידות? במסגרת מחקר המשך שנערך במרכז חת לחקר התחרות והרגולציה רואיינו בחודשים ספטמבר-אוקטובר 2022, 25 נשים, בגילאי 22 עד 48, העובדות במקצועות טכנולוגיים בענף ההייטק. כל המרואיינות במחקר עובדות בחברות או סטארט אפים בתעשיית ההיי טק במקומות שונים בארץ. רוב המרואיינות תארו עבודה בסביבה שרובה גברית. באמצעות ביצוע הראיונות תוארו תחושות הנשים העובדות בתעשיית ההיי טק בנוגע לעבודה בסביבה הגברית והקשיים הניצבים בפניהן. זוהו מספר אתגרים עיקריים שחוות הנשים העובדות בענף בהקשר של פערים מגדריים:

קושי באיזון בין חיי משפחה וקריירה: מרואיינות רבות התייחסו הן לשינוי לרעה שחל בקריירה שלהן, שינוי שהן מייחסות למקום העבודה ולמנהלים שלהן, לאחר שהפכו לאימהות, והן לקושי שלהן עצמן לאזן בין השעות שהן מקדישות לעבודה ולמשפחה; קושי בהתקדמות בענף הנשלט על ידי רוב גברי: כל מרואיינות המחקר סברו שלנשים יותר קשה מגברים להתקדם בענף ההייטק. חלק מהמרואיינות חשבו שנדרשת אישיות "מחוספסת" לצורך התקדמות לדרגים ניהוליים (ובכלל) בעולם ההיי טק, אישיות שלא דווקא מאפיינת נשים לדעתן; חלקן תארו קושי להתחבר מבחינה חברתית לקולגות הגברים ואף אמרו שהן חשות מבודדות או אפילו בודדות; ורובן תארו סביבה יחסית אגרסיבית, בה הן מודעות היטב להבדלים אישיותיים ביניהן לבין הגברים, דבר שלעיתים אילץ אותן לבחור בין שמירה על המאפיינים שלהן לבין הטמעות בסביבה ואימוץ מאפיינים שהן תופשות כהכרחיים לצורך שרידותן בסביבת העבודה, אך לא דווקא כנעימים (כגון דיבור בטונים גבוהים או הפגנת בטחון עצמי שהן לא דווקא חשות);

הטיה מגדרית אשר מקורה אצל הנשים עצמן: קיומה של הטיה מגדרית זו קיבל שני ביטויים: ראשית, לגבי האופן שבו נשים רואות ומתנהגות כלפי נשים אחרות בסביבת העבודה: נראה שחלק מהנשים בעצמן מעדיפות עבודה עם גברים על פני עבודה עם נשים וחלקן אף תארו חוויה של אפליה כלפיהן מצד מנהלות-נשים. שנית, לגבי האופן

**בראיונות תוארו תחושות הנשים
העובדות בתעשיית ההיי טק בנוגע
לעבודה בסביבה הגברית והקשיים
הניצבים בפניהן**

שבו נשים רואות ומעריכות את עצמן בסביבת העבודה: חלק מהמרואיניות ביטאו מודעות לכך שהן מעריכות את עצמן בחסר לעומת גברים ונראה כי הערכת חסר זו פוגעת, לדעתן, בהתקדמותן בעבודה ובשכר שהן מקבלות.

ממצא נוסף אשר גם מסתמן כפתרון אחד אפשרי להתמודדות או לפחות הקלה בהתמודדות עם האתגרים שחוות נשים בענף ההיי טק, הוא בתוכניות מנטורינג לנשים. חלק מהמרואיניות סיפרו כי קיבלו סיוע מתוכניות מנטורינג או העצמה לנשים בהיי טק וכי הגיבוי והתמיכה של אישה בעלת ניסיון, אשר מחד, מהווה דוגמה לאישה קרייריסטית ומאידך גם יכולה ליעץ במקרה הצורך לצעירות ממנה, היוו גורם חיובי ואף משמעותי בתהליך התפתחות הקריירה שלהן. חלק גדול מהמרואיניות סברו כי בתוכניות אלו פוטנציאל לשינוי משמעותי למסלולי קריירה של נשים.

ממצאים אלו מדגישים במיוחד את חשיבות שימור וקידום הנשים העובדות בתעשיית ההיי טק, כדי למנוע תחושות של תסכול וקשיים שלא ניתן לעוברם ולבסוף - עזיבתן את מקום העבודה.

בין ההצעות האופרטיביות למקבלי החלטות (ברמה המדינית וברמה הארגונית) שהוצעו כחלק ממסקנות המחקרים ולאחר ניתוח ממצאי המחקרים היו: הרחבת תחולת ומספר התוכניות לקידום נשים בענף ההייטק; קידום ומימון מחקרים וסקרים אשר יעסקו בהשפעות הגיוון המגדרי על החברה והכלכלה; הרחבת חובת השקיפות בפרסום פערי שכר באמצעות תיקון הרגולציה הקיימת; גילוי גמישות ויצירתיות בתנאי ההעסקה של אימהות; ו-עידוד עובדי החברה לצרף נשים עובדות באמצעות נטוורקינג של העובדים.

שני המחקרים עשויים לחדש בנוגע לתפיסות קיימות לגבי אפליה מגדרית בתעסוקה בענף ההייטק ותובנותיהם עשויות לעודד בחינה מחדש של פתרונות קיימים להתמודדות עם התופעה כמו גם להציע פתרונות חדשים לצמצום הפערים המגדריים הקיימים. קולות הקוראים לשיפור רמת השוויון המגדרי בתעשיית ההייטק טוענים כי צמצום הפערים המגדריים לא רק שיפתור את מצוקת המחסור הכרוני בכוח אדם בענף ההייטק, אלא אף יביא להזרמת רעיונות חדשים, סגנונות ניהול חדשים ובעתיד אף להשפעה חיובית על צמצום אי השוויון החברתי-כלכלי בישראל.

נשים בנישואי ביגמיה הן קורבנות עבירה

בהחלטה קצרה שפורסמה לאחרונה, העוסקת בבקשת אישה לקבל מעמד תושבות במדינה, ציין בית המשפט העליון בהערת אגב כי נשים הנישואות בנישואים ביגמיים הן קורבן עבירה (עע"מ 7271/20 פלונית נ' מדינת ישראל, מיום 3.11.2022). החלטה זו מהווה הזדמנות לעיין במצב הביגמיה בישראל ולבחון את מעורבות הרשויות במאמץ למגרה.

ביום 23.1.2017 פורסמה הנחיית היועמ"ש בעניין עבירות ריבוי נישואין. בהנחיה הוסברו ההשלכות הקשות שנגרמות לנשים וילדיהן והותוותה מדיניות לאכיפת עבירת הביגמיה שבסעיף 17 לחוק העונשין, באמצעים פליליים, אזרחיים, מנהליים ומשמעתיים ובשילוב כלים חינוכיים. בעקבותיה, ניתנה החלטת ממשלה להקמת צוות להתמודדות עם השלכותיה השליליות של הפוליגמיה, אשר גיבש תוכנית פעולה ופרסם דו"ח מסכם על הנושא בחודש יולי 2018.

בינואר 2022 פורסמה סקירה לתיאור הפעילות שנעשתה בתחום האכיפה. בסקירה זו הצביעו נתוני האכיפה כי 69% מהתיקים (שהם 436 מקרים) נפתחו במחוז הדרום (מתוך תרשים 6 בסקירה).

במחוז זה מתגוררת מרבית אוכלוסיית הבדואים, אשר מנהלת אורח חיים פוליגמי. מפאת העובדה שקשה לאמוד את היקף הפוליגמיה, ההערכות ביחס לריבוי נישואין

בית המשפט העליון ציין כי נשים הנישואות בנישואים ביגמיים הן קורבן עבירה

נובעות מאינדיקציות, בהינתן אומדנים שונים הנוגעים להפרשים בין השאר, בדבר שיעור הילדים שיש לגברים מנשים שונות (מתוך תרשים 5 בדו"ח).

על פי מחקרה של ריהאם אבו אל-עסל שפורסם בספר 'מעמד אישי ומגדר נשים פלסטיניות בישראל', ריבוי נישואין בתרבות המוסלמית מבוסס על שלושה טעמים:

הגברים נישאים לראשונה בעיקר מטעמים כלכליים ופוליטיים ולפי החלטות המשפחות. בגיל צעיר, הגברים אינם בשלים להתמודד עם מחויבויות הכרוכות בחיי המשפחה ומנסים לברוח מהקשיים בזוגיות, דוגמת העדר יחסי מין.

ישנה חשיבות גבוהה בחברה המוסלמית ללידת בנים זכרים. לפיכך, האישה מחויבת ב'ציטות' לגבר וב'זכותו' להביא ילדים נוספים. 'זכותו' מתחדדת במצבי עקרות וכן במצבים בהם לא נולדים מספיק ילדים זכרים.

ריבוי נישואים נתפס כסימן לגבריות, מקור לכוח וסמל סטטוס.

נשים מוסלמיות, כפי שעולה ממחקרה של אבו אל-עסל, מתקשות להתנגד לנישואין מרובים ממספר סיבות; ראשית, הן נחשפות לביקורת חברתית העלולה להוביל למידורן; שנית, נשים רבות נאלצות להישאר בקשרי ביגמיה בשל האיסור החל עליהן לקחת את ילדיהן עימן בעת הגירושין ומנגד, הגברים לא מעוניינים להתגרש מפני שאינם רוצים בנטל הילדים. להישארות נשים בקשר פוליגמי יש השלכות רבות:

השלכה כלכלית - משפחות פוליגמיות סובלות ממצב כלכלי קשה יותר. במשפחות בדואיות בפרט, הנשים לרוב לא עובדות וכלכלת הבית נשענת כולה על הגבר. הישענות הנשים על הגבר עלולה להיות בעייתית במצבים בהם הכנסתו נמוכה או אם הבעל פועל בניכור כלכלי, בשל העדפתו לאישה השנייה.

השלכות נפשיות - נשים בקשר פוליגמי נוטות לסבול מנזקים פסיכולוגים מרובים דוגמת חרדה, עוינות ופרנויה. סקר שנערך בקרב נשים בדואיות מעלה נתונים לפיהם 41% מהנשים שנמצאות בקשר ביגמי מקבלות מרשמים יומיים לתרופות ובעלות שיעורי דיכאון של 31%. זאת, לעומת 26% מהנשים שנמצאות בקשר מונוגמי ומטופלות במרשמים יומיים (ראו גולי צוויקל ונורית ברק, בריאות ורווחה של נשים בדואיות בנגב, באר שבע 2002).

השלכות על הילדים - לפי פרופ' ארנון סופר, ילדים במשפחות פוליגמיות עשויים לסבול מהזנחה, בעיות רגשיות, התנהגותיות ופיזיות. ילדים הגדלים במשפחות פוליגמיות סובלים מאחוזי נשירה גבוהים יותר מהלימודים והופכים לנוער שוליים, לעומת ילדים הגדלים במשפחות מונוגמיות.

אלימות - שיעורי האלימות במשפחות פוליגמיות גבוהים יותר, והאלימות מתרחשת בין כל המעורבים - בין הנשים עצמן, בין הגבר לנשים ובין האימהות לילדיהן.

נישואי קטינות - רבים מהקשרים הפוליגמיים מאופיינים בנישואים בגיל קטינות, אשר מובילים להשכלה נמוכה, לקשיי תעסוקה ואף להסתכנות גבוהה יותר בהריונות בסיכון.

מעמד ישראלי - ישנם מקרים רבים של נשים שנישאות לגבר כדין ומשכך זכאיות למעמד תושבות. נשים אלו יודעות כי ככל שתחלטנה להתגרש, זכאותן לזכויות סוציאליות ולהישארות במדינה תפוג. לכן הנשים נשארות בקשר זה, הגם שבן זוגן מקיים קשר ביגמיה עם נשים אחרות בניגוד לדין ואף בניגוד לרצונן.

על פי דו"ח הצוות להתמודדות עם השלכותיה השליליות של הפוליגמיה לעיל, בעשור האחרון נצפתה מגמה של ירידה בתופעת ריבוי הנישואין וניתן להניח כי הדבר מושפע מהשכלתם של הגברים והנשים, המחזקת את קידומם בחברה ואת המודעות לזכויות.

נשים מוסלמיות, כפי שעולה ממחקרה של אבו אל-עסל, מתקשות להתנגד לנישואים פוליגמיים

**ילדים במשפחות פוליגמיות עשויים
לסבול מהזנחה, בעיות רגשיות,
התנהגותיות ופיזיות. ילדים הגדלים
במשפחות פוליגמיות סובלים מאחוזי
נשירה גבוהים יותר מהלימודים
והופכים לנוער שוליים, לעומת ילדים
הגדלים במשפחות מונוגמיות**

עם זאת, יש להתחשב בחוסר דיווח לרשויות על קשרי נישואין, העלול לעוות את נתוני האמת. כך או אחרת, ניכר כי על אף ההשלכות הקשות של ריבוי נישואין, האכיפה בתחום זה אינה גבוהה.

נתוני משטרת ישראל שהוצגו בסקירה הנ"ל מראים כי בשנים 2017-2021, הוגשו 55 כתבי אישום בגין פוליגמיה והוטלה סנקציית מאסר בכעשרים תיקים בלבד. בחלק מעשרים התיקים, נרשמו עבירות נוספות ולכן, עונשי המאסר מיוחסים לכלל העבירות ולא רק לעבירת הביגמיה. למרות שלפי חוק העונשין, העונש בגין עבירת ביגמיה הוא מאסר לחמש שנים, בפועל הוטל מאסר הגבוה מארבע שנים רק בשני תיקים, בעוד בשישה - עשר מהם המאסר נמוך משנה. בשני התיקים הללו, העבירות הנלוות היו כליאת- שווא וכניסה או ישיבה בישראל שלא כחוק.

לסיכום: נראה כי פוליגמיה עדיין נפוצה בדרום הארץ, בעיקר בקרב אוכלוסיית הبدوאים, הואיל והדבר מקובל בתרבות המוסלמית. הנשים סובלות מהשלכות כלכליות ונפשיות, קשיים בגידול הילדים, חשיפה מרובה לאלימות ואף בעיות במעמד התושבות. למרות השלכות התופעה, נראה כי מרבית התיקים הנפתחים בגין עבירת פוליגמיה נסגרים ללא ענישה ראויה.

לסקירה ראו: [רנית יכימוביץ'- כהן, ריבוי נישואין \(פוליגמיה\): אכיפה ודיווח \(19.1.22\)](#).

לדו"ח ראו: [רחל מטר ואח', דו"ח מסכם הצוות הבין משרדי להתמודדות עם השלכותיה השליליות של הפולימיה \(יולי 2018\)](#).

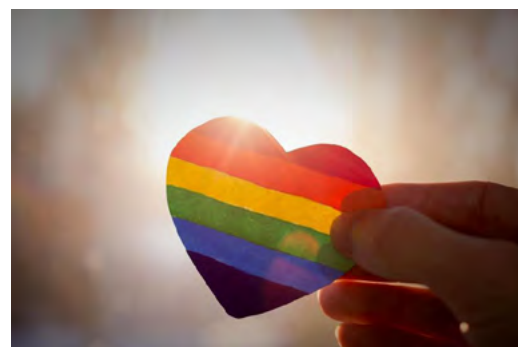
על פגיעות מיניות בנוער גאה

באוגוסט 2022 פורסם דו"ח הוועדה לבחינת פגיעות מיניות בקהילת הלהט"ב. הוועדה הוקמה ביוזמת איגי (ארגון הנוער הגאה), בעקבות פרשות על אודות פגיעות מיניות בקרב נוער להט"ב. חברי הוועדה הם כב' השופטת בדימוס נאוה בן-אור, פרופ' דפנה טנר מבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטה העברית, אודי קליין מנהל בית הספר לאומנויות בתל אביב, אסף שמול מנהל התכניות החינוכיות לנוער בישראל בסוכנות היהודית ונופר מזורסקי, דוקטורנטית בבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטה העברית. הוועדה נפגשה עם עשרות חברי וחברות הקהילה הגאה ואנשי מקצוע; התייחסה לתופעה של פגיעות מיניות בקרב אוכלוסיית הלהט"ב וגיבשה המלצות.

לפי הדו"ח, איגי הוקמה לפני כארבע-עשרה שנים בכדי ליצור מרחב חינוכי בטוח ומעצים לבנות ובני נוער להט"בים. כיום, יותר מ-70 קבוצות חברתיות נפגשות מידי שבוע במסגרת זו. איגי מוכר ע"י משרד החינוך כאחד מארגוני הנוער הארציים; הפעילות מתקיימת ב-36 רשויות ומועצות מקומיות וב-4 מועדוני נוער הפועלים ברחבי הארץ ומציעים פעילות חברתית ואישית.

הדו"ח מצביע על גורם סיכון ייחודי לפגיעה מינית בנוער גאה: השוני המובנה שלתוכו מתבגרים חברי הקהילה והתמודדותם עם זהותם המינית. מהדו"ח עולה שקיימים יחסי כוחות מובנים בין המנצל לנפגע, כמו פערי גילאים, פערי ניסיון ופערים כלכליים. הדו"ח מצא כי חברי קהילה רבים מתאפיינים בלהט"בופוביה מופנמת, אשר פירושה הפנמה וקבלה של ההדרה החברתית מצד מי שאינם מוכנים להכיל שונות מינית. לכן, רבים עשויים לפרש את הפגיעה המינית כלגיטימית. צוין כי נוער להט"ב נעדר מודל של מיניות בריאה ומטיבה, וכי הזירה הציבורית אינה מספקת למתבגר הגאה דוגמאות למערכות יחסים מיניות בריאות. נמצא כי במרכז חיי הקהילה מונח יסוד המיניות כמושג המאפיין ומאחד את הקהילה, אך בה בעת יוצר מסגרת נעדרת גבולות. נראה כי ההכרה במיניות מגבירה את הסיכון להפרת הגבולות ולמעבר למיניות פוגענית. הדו"ח מדגיש כי קיים בקהילה חוסר בהירות ביחס לנורמות מיניות רצויות; פרשנות לא נכונה של המונח "חופש מיני" עלולה להביא לקיום יחסי מין

נתוני משטרת ישראל מראים כי בשנים 2017-2021, הוגשו 55 כתבי אישום בגין פוליגמיה והוטלה סנקציית מאסר בכעשרים תיקים בלבד

הדו"ח מצביע על גורם סיכון ייחודי לפגיעה מינית בנוער גאה: השוני המובנה שלתוכו מתבגרים חברי הקהילה והתמודדותם עם זהותם המינית

ללא הסכמה, וכי השיח השולט בקהילה אינו מדגיש את החיוניות של ההסכמה בכל אינטראקציה מינית.

הדו"ח מצא כי בקהילה קיימים מרחבים המאפשרים ואף מעודדים פגיעות מיניות: מהראיונות עולה מציאות שבה צעירים להט"בים מצויים לא פעם במרחב שיש בו סחר חליפין של מין תמורת טובת הנאה. לעיתים התופעה מכונה "תמיכה", כלומר מתן קורת גג או מימון שירותים בתמורה למגע מיני. אפשר לראות את התופעה כתוצר ישיר של פערי כוחות בין הצדדים. ההיכרות בקהילה הלהט"בית מבוססת, בין היתר, על אפליקציות היכרות, כך שפגיעות מיניות מתאפשרות במרחב האינטרנט, שבהיותו וירטואלי מהווה קרקע נוחה לפגיעות מיניות. הקלות שבה מתקיים השיח המיני, בוטה וחשוף, היא גורם סיכון לצעירים ללא מנוסים. בנוסף, מרחב חיי הלילה כולל מקומות מפגש כמו סאונות. מרחב כזה מתאפיין בשימוש בסמים, הגורמים לטשטוש הגבולות והעדר הקפדה על ההסכמה מראש. לפי עדויות המראיינים, מרחב זה מאפשר אמנם שחרור מהצורך להסתייג, והוא מקום למימוש הזהות המובחנת של חברי הקהילה, אך מן הצד האחר, זהו מרחב לא בטוח עבור צעירים הנחשפים לפגיעות מיניות.

גורם סיכון נוסף טמון במאפיינים הייחודיים שבתוך הקבוצות השונות. בין היתר נמצא כי מעמדן של טרנסיות וטרנסים מוחלש והם חשופים לפגיעות חמורות ותכופות. נמצא כי קהילות גאות מסוימות, כמו הדתית, החרדית והערבית/פלסטינית - חשופות לפגיעות חמורות יותר. כן ניתן לציין את הלהט"בים תושבי הפריפריה הגיאוגרפית והחברתית כמוחלשים וחשופים יותר לניצול מיני.

דו"ח הוועדה ממליץ על שיח פתוח ונוקב תוך וחוץ-קהילתי על נורמות של ההסכמה אמיתית ורצון הדדי, מוגנות מינית ואופן ההתנהלות הראויה במפגשים וירטואליים ופיזיים. בנוסף הומלץ לקדם שיתוף פעולה עם גורמים מרכזיים בתעשיית חיי הלילה; מנהלי מועדונים, מנהיגי הקהילה ופעיליה, כדי לעודד פעולות אקטיביות להפיכת המרחב לבטוח, לרבות הבהרות מפורשות באשר לגבולות שראוי שיוצבו בעת הבילוי המשותף. צוין כי הקהילה זקוקה למנהיגים חזקים שיצאו באופן גלוי נגד התנהגויות מיניות פוגעניות. גם מאנשי התעשייה צריכה להישמע אמירה ברורה על הגבולות שראוי שיהיו במרחבי הבילוי. בנוסף, יש לייצר מרחבי הכרות אינטרנטיים בטוחים, המאפשרים לכל משתמש לבחור את רמת החשיפה וטיב הקשר שהוא מעדיף, תוך שליטה בתכנים של מיניות ואינטימיות.

הדו"ח ממליץ להקים גוף ציבורי מקצועי, ייחודי ונגיש לחברי הקהילה שתכליתו סיוע, לרבות אנונימי, לכל מי שחש עצמו נפגע בהקשר המיני. גוף כזה יוכל, בנוסף לסיוע לפרט, לאסוף חומרים מדעיים ואחרים, שישמשו בתהליך שינוי התודעה בקהילה ובחברה הכללית. הדו"ח כולל המלצות ספציפיות לארגון איגי, בהיותו גוף מרכזי שמטפל בבני נוער להט"בים במצוקה. הוועדה קוראת להשרשת נורמות התנהגות בצוות המדריכים באיגי, למניעת בלבול וטשטוש גבולות בינם לבין חניכיהם בעיקר ביציאה מאיגי אל מרחבי הקהילה האחרים. הנורמות צריכות לכלול כלים להתמודדות בסיטואציות של מסיבות (לרבות צריכת סמים ואלכוהול), לצד הצבת גבולות שיח והתנהגות בתחום המיני.

לדו"ח ראו: [דוח הוועדה לבחינת פגיעות מיניות בקהילת הלהט"ב בדגש על ארגונים חברתיים.](#)

הדו"ח מצא כי בקהילה הלהט"בית קיימים מרחבים המאפשרים ואף מעודדים פגיעות מיניות

רגולציה מיגדרית של השפה

האקדמיה ללשון עברית יצאה בקריאה מחודשת ברשתות החברתיות, שלא להשתמש בנקודה או בלכסן באמצע מילה, אף אם הכוונה היא להדגיש נוכחות של נשים בטקסט, [ראו](#).

לפי האקדמיה, השימוש בנקודות ובלכסנים אינו אפשרי לפי כללי הכתיבה העברית. האקדמיה מציינת כי בשנים האחרונות התגברה המגמה לתת ביטוי לשוני לשאיפה לשוויון מגדרי, ראו למשל: "[על כתיבה שיוויונית](#)", (15.3.2021).

ואולם פתרונות מאולתרים המחברים בין זכר לנקבה במילה אחת, כגון: יקרים/ות, או - יקרים/ות, או - יקרים/ות, אלה מעוותים את השפה. האקדמיה ממליצה על הכפלת צורות הפנייה (למשל "סטודנטים וסטודנטיות"). במקרים בהם נדרש מילוי טפסים, האקדמיה ממליצה להעמיד נוסחים נפרדים. דרך נוספת המאפשרת הצגה ניטרלית מבחינה מיגדרית היא שימוש בצורות נטולות מין דקדוקי, כגון 'יש לכתוב', 'כדאי לציין'.

עברית רב-מיגדרית היא מערכת אותיות עבריות שמאפשרת קריאה וכתיבה המופנות לנשים וגברים בבת-אחת. היא נוצרה במטרה להנכיח נשים בשפה העברית, וגם כדי ליצור מרחב חדש בשפה למי שמזדהה כא-בינארי. נציין את מיכל שומר כמי שיצרה משלב רב-מיגדרי, וזאת בפרסום פומבי ראשון ביולי 2019, ראו: "[עברית רב מיגדרית - אותיות עבריות חדשות המאפשרות קריאה וכתיבה רב מיגדרית](#)".

שלטים העושים שימוש בעברית רב-מיגדרית, למשל בצירוף "ברוכים הבאים/ברוכות הבאות", הוצבו במספר רב של מקומות, בבתי ספר, במוסדות אקדמיים ובמרחבים עירוניים, ראו: "[עברית רב מיגדרית](#)".

המתנגדים לעברית רב-מיגדרית טוענים כי שיטה זו משבשת את העברית באופן שפוגע בתרבות היהודית (ראו למשל: "[ברוכות הבאות למאבק: כך הפכה השפה העברית לזירת המלחמה הבין מיגדרית הכי בוערת](#)" גלובס (30.1.2021)).

נטען שהמשלב הרב-מיגדרי מטשטש את הזהות המינית, הגופן מסורבל, מבלבל וקשה לקריאה. האקדמיה ללשון סבורה שעליה לקבוע את תקן השפה על בסיס המאפיינים העולים מהעברית שירשנו מאבותינו, ואינה יכולה להכשיר צורות המנוגדות למבנה הלשון. הכנסת נקודות או לכסנים בתוך המילה גורמת לצורות לשון מטעות. גם אמצעי ההכפלה שהוזכרו לעיל מקשים על הקריאה, וזה עלול בין השאר לכגוע בלקוויי ראייה שנעזרים בקריין אוטומטי. זאת ועוד: קבוצות הזקוקות להנגשה לשונית ולפישוט לשוני, השימוש באמצעי הכפלה עלול להכביד עליהן. לכן, באקדמיה ממליצים למצוא דרכים להבעת שוויון מגדרי במסגרת התקן המקובל של השפה העברית וכלליה.

נציין כי בשנים האחרונות שינו חלק מהמוסדות האקדמיים את לשון הפנייה בבחינות, מלשון זכר ללשון רבים. לדוגמה, במשרד החינוך החלו להשתמש בלשון רבים בבחינות הבגרות, תוך התבססות על מחקר המראה ששימוש בלשון זכר פוגע בהישגי התלמידות. לפי מחקר של ד"ר טלי רגב וד"ר תמי קריכלי כץ, פנייה לנשים בלשון נקבה במבחני מתמטיקה העלה את הציון בחמש נקודות (!). בנוסף, התברר שפנייה בלשון זכר גורמת לתלמידות לתחושת ניכור מהמשימה. לדעת החוקרות, הממצאים מלמדים על הכוח הרב של השפה בהבניית המציאות (ראו: [תמר קריכלי-כץ וטלי רגב "פניה בלשון זכר או בלשון נקבה? כיצד לשון הפניה משפיעה על הצלחת נשים במבחנים"](#), 2018).

נציין כי האקדמיה ללשון העברית הוקמה בשנת 1948, והיא "המוסד העליון למדע הלשון העברית". בחוק המוסד העליון ללשון העברית, התשי"ג-1953, הונח היסוד לתפקיד האקדמיה. זו מופקדת על אחד הנושאים החשובים והמרכזיים בחברה ובתרבות העברית והישראלית: רגולציה של השפה. תפקידיה בחקר הלשון העברית ובהכוונת התפתחות הלשון הם בבחינת משימות לאומיות. החלטות האקדמיה מחייבות את

השימוש בנקודות ובלכסנים אינו אפשרי לפי כללי הכתיבה העברית

לפי האקדמיה, פתרונות מאולתרים המחברים בין זכר לנקבה במילה אחת, כגון: יקרים/ות, או - יקרים/ות, או - יקרים/ות, אלה מעוותים את השפה

לפי מחקרן של ד"ר טלי רגב וד"ר תמי קריכלי כץ, פנייה לנשים בלשון נקבה במבחני מתמטיקה העלה את הציון בחמש נקודות (!)

רשויות המדינה. עם זאת, הן אינן מחייבות את הציבור הרחב, ולכן השפעת האקדמיה על משתמשי השפה היומיומית היא מוגבלת.

ראוי לשים לב כי השימוש במשלב רב-מגדרי בעברית נולד בצורך חברתי העולה מהשטח.

יש לקוות כי הרגולטור-של-השפה ייתן דעתו לאינטרס הציבורי להתאים את השפה למשתמשיה, ולא את המשתמשיה לזאת.

להחלטת האקדמיה ראו: "[על כתיבה שיויונית](#)" (15.3.2021).

[לפרסום החלטת האקדמיה בפייסבוק.](#)

על נישואים חד-מיניים ודמוקרטיה מהותית

בדצמבר 2022 התקבלה ברוב קולות הצעת חוק בסנאט להכרה פדרלית בנישואים חד-מיניים. הצעה זו מהווה הזדמנות לעיין ברגולציה של נישואים חד-מיניים ובתוך כך להתרשם כיצד פועלת בארצות-הברית מערכת האיזונים והבלמים החוקתית ביחסים הרגילים שבין הרשות השופטת לרשות המחוקקת.

הזכות של זוגות חד-מיניים להינשא נבחנה בבית המשפט העליון האמריקאי בשנת 2015 בפרשת Obergefell v. Hodges. ההלכה, שהתקבלה בדעת רוב, גרסה כי זכות הנישואים היא זכות יסוד חוקתית מתוקף התיקון ה-14 לחוקת הפדרציה ומשכך היא מוקנית לזוגות חד-מיניים ומחייבת את כל מדינות הפדרציה להכיר בה. פסיקה זו מהווה הלכה מחייבת ומתווה מדיניות משפטית הפוסלת שלילה של נישואי להט"ב. ואולם ההלכה הפסוקה אינה מבטיחה שהמדיניות המשפטית תותר יציבה לעד; פסיקת בית המשפט העליון בארצות-הברית משנת 2022 בענין Dobbs v. Jackson הדגימה כיצד הלכה מושרשת, בסוגית ההפלות, עשויה להתהפך. כידוע, הלכת בית המשפט העליון המפורסמת בענין Rue v. Wade משנת 1973 קבעה כי הזכות להפיל נשענת על הזכות לפרטיות לפי תיקון 14 לחוקה והיא מאפשרת לאישה בחירה אוטונומית להפיל בשליש הראשון של ההיריון, ובחירה מפוקחת בשליש השני. והנה, לאחר כמעט חמישים שנים, בית המשפט העליון סטה מהלכה זו בהרכב שופטים המזוהה עם גישה רפובליקנית שמרנית.

ישנה סברה כי פסיקה זו היא שעוררה מוטיבציה של סנאטורים לקדם חקיקה בנושא נישואים חד-מיניים. זוהי תגובה לגיטימית של הרשות המחוקקת למהלך של הרשות השופטת. ואולם ראוי לשים לב: הרשות המחוקקת האמריקאית, בשונה מישראל, מורכבת משני בתים: בית הנבחרים והסנאט. לכל אחד מהבתים יש מספר נציגים שונה, המתמנים למשך כהונה שונה ושיעורם נקבע ביחס שונה על פי מדינות הפדרציה. רוב הליכי החקיקה יכולים להתחיל באחד משני הבתים אך בכדי שהצעת החוק תאומץ, עליה להתאשר ברוב בשני הבתים. הנשיא הנבחר מצויד בסמכות וטו, אך גם אז אין זה סוף פסוק, שכן ניתן לקבל את החוק ברוב של שני שלישים בכל אחד מהבתים. זאת ועוד: החוק, לאחר שחוקק, לעולם חשוף לביקורת שיפוטית של בית המשפט העליון מכח החוקה האמריקאית המגנה על זכויות אדם ואזרח. מארג מרשים זה של איזונים ובלמים הוא שמרים את השיטה האמריקאית למודל חשוב של דמוקרטיה מהותית. לעולם לא יינתן שם כוח גובר ומוחלט לרשות אחת, כדי להבטיח דמוקרטיה איכותית.

החוק החדש בנושא נישואים חד-מיניים צפוי לבטל באופן מפורש את החוק להגנת נישואין משנת 1996 (7-1 U.S.C. § 1, Defense of marriage act). החוק הישן הגדיר נישואים ככאלו המתקיימים רק בין גבר לאישה לצורך הקניית זכויות מכח הנישואים (דוגמת הטבות מס או הטבות הנקנות מכח מקום העבודה של בן-הזוג). חוק זה כבר נמצא כבלתי חוקתי בפסיקת בית המשפט העליון בפרשת United States v.

זכות הנישואים היא זכות יסוד
חוקתית ומוקנית לזוגות חד-מיניים

Windsor משנת 2013. לפי פסק הדין, הגדרת נישואים ככאלה שיכולים להתקיים רק בין גבר לאישה פוגעת בזכות להליך הוגן ודינה להיפסל. החוק החדש אומץ בדצמבר (Respect for Marriage Act, 1 U.S.C. §§ 1-7 2022). בחוק זה נקבע כי נישואים בין זוגות חד-מיניים או בין זוגות מגזעיים אחרים יחשבו כנישואים ויהיו זכאים להכרה ולזכויות הקשורות בהם. נכתב בחוק שאין סמכות לאף אדם להכחיש את קשרי הנישואין הללו, אך ארגונים דתיים לא יידרשו לספק שירותים לחגיגות נישואין הנוגדות את אמונתם והסירוב לא יהווה עילה לתביעה (סעיף 6(b)). זהו ניסיון מעניין וראוי של הקונגרס לאזן בין הזכות האוטונומית להינשא לבין חופש הדת.

לחוק האמריקאי החדש ראו: [Respect for Marriage Act, 1 U.S.C. §§ 1-7](#).

הטלת חובה להמשך הריון היא אלימות

בפסק-דין תקדימי ומרחיק לכת מחודש יוני 2022, בעניין Dobbs v. Jackson, בית המשפט העליון בארצות-הברית ביטל את ההגנה החוקתית על זכות האישה להחליט על המשך הריונה, והתיר לרגולטורים לקבוע אם ובאילו נסיבות תוכל להפסיק הריון.

פירוש הדבר הוא שמותר למדינות להטיל איסור על הפלות, גם אם מדובר בקטינה שהרתה, או שמקור ההריון הוא אונס או גילוי עריות; או שמכל סיבה אחרת, כלכלית, אישית או משפחתית, הלידה היא קשה ובלתי רצויה לילדת.

מדינות דמוקרטיות כמו ניו-יורק וקליפורניה תמשכנה לתמוך בזכות לסיים הריון, אולם מדינות שמרניות, טקסס למשל, מיהרו לאשרר חוקים האוסרים על האישה להפיל והם קובעים סנקציה פלילית על ביצוע פרוצדורה של הפסקת הריון.

וזה לא חייב להיות כך: בית המשפט בעניין Dobbs ביטל הלכה ותיקה משנת 1973 המוכרת בשם Row v. Wade. בעניין Roe, בית המשפט הכיר בזכות יסוד של אישה להפסיק הריון כחלק מהזכות החוקתית לפרטיות. ההריון חולק לשלושה טרימסטרים, על בסיס הידע הרפואי.

נפסק כי בשליש הראשון של ההריון זכאית האישה להפסיקו מבלי שהשלטון רשאי להטיל עליה מגבלות.

מהשליש השני להריון מותר למדינה לקבוע רגולציה, אך זאת רק לטובת הגנה על בריאות האישה, כגון כללים בדבר כשירות הצוות הרפואי המבצע.

בשליש השלישי, לעומת זאת, המדינות רשאיות להגביל ואף לאסור על הפלות, על מנת להגן על חיי העובר, וזאת אלא אם כן בריאות האישה מחייבת להפסיק את ההריון.

בית המשפט שפסק בעניין Roe הכיר בכך שזכות האישה, כיתר זכויות האדם, איננה זכות מוחלטת אלא כפופה לאינטרסים חברתיים לגיטימיים. כאן מדובר בפוטנציאל החיים של העובר, אך "פוטנציאל החיים" לא נתפס כעניין דתי או אמוני, אלא כעניין שבעובדה הנקבע לפי הידע הרפואי הקיים.

העיקרון שאומץ הוא עקרון "יכולת הקיום" (viability): כל עוד העובר תלוי ברחם אמו, אין לו יכולת קיום עצמאית וממילא אין סיבה מוצדקת להסיג מפניו את חירות האישה. פוטנציאל החיים נוצר בשלב שבו לעובר יש סיכוי לחיות מחוץ לרחם אמו. אז נולד כושר חיים בר הגנה.

בשנת 1992, כמעט עשרים שנים מאוחר יותר, ההלכה אושרה בפסק-דין בעניין Planned Parenthood v. Casey. בית המשפט העליון חזר ואימץ את עקרון יכולת הקיום של העובר: עד לנקודת יכולת הקיום – האישה מחזיקה בחירות להחליט על

העיקרון שאומץ הוא עקרון "יכולת הקיום" (viability): כל עוד העובר תלוי ברחם אמו, אין לו יכולת קיום עצמאית וממילא אין סיבה מוצדקת להסיג מפניו את חירות האישה

המשך או על הפסקת הריונה ללא התערבות רגולטורית. מעת שהעובר הפך להיות בר-חיים מחוץ לרחם – מותר לשלטון להגביל את הזכות להפיל כדי להגן על פוטנציאל החיים. לאישה ניתנה הגנה מלאה על הזכות להפסיק הריון עד לשלב החיות, שמבחינה רפואית מקובל להעמידו אחרי השבוע ה-24 להריון.

שני פסקי הדין של בית המשפט העליון, בעניין Roe משנת 1973 ובעניין Casey משנת 1992, הכירו במעמד החוקתי של חירות האישה על גופה והסיגו אותה רק במקרה שבו נולד פוטנציאל ריאלי לחיים. זו מלאכת שיפוט מורכבת, המאזנת בעדינות בין אינטרסים מתנגשים, שניהם בעלי ערך רגיש.

פסק-הדין החדש שיבש את האיזון העדין. הוא הסיר את ההגנה החוקתית מעל זכות האישה והנמיך אותה למעמד פגיע. הפגיעה כבר מומשה במספר מדינות. נשים אמנם עשויות למצוא פתרונות מעשיים: הקפדה מראש על אמצעי מניעה, שימוש בגולות הפלה בשלבי הריון ראשונים, כמו גם נסיעה (לעיתים יקרה ומכבידה) למדינה שבה ניתן לקבל את השירות.

ואולם השאלה איננה רק מעשית; זו שאלה מהותית המתייחסת לעומק הדמוקרטיה ולהגנה הניתנת בגדרה לזכויות נשים, שעדיין נאבקות בעולם על זכותן לשוויון. פסק הדין החדש חושף מאבק כוחות, וידה של האישה על התחנתה. יש בו ניסיון למשמע נשים חופשיות שאינן סרות לסדר החברתי ה"רצוי".

מוצע לעיין בפסק-הדין האחרון מתוך מחשבה על "אלימות רכה". זהו מושג שטבע פייר בורדיה, הוגה דעות צרפתי, בספרו "השליטה הגברית" משנת 1998, כדרך לתאר פרקטיקות גבריות שמטרתן לשלוט בנשים בדרך של טיבועות המחשבה האנדרוצנטרית; כלומר: נשים (והחברה בכללותה) משודלות להאמין שההתנהגות הנשית הרצויה היא דבר "טבעי", מהלך של הטבע שהוא בגדר מה שמתבקש.

אלימות רכה היא אלימות מוסווית, משום שהיא מדרבנת לחשוב שמה שהגברים מייעדים לנשים קשור לתכונות "נשיות", כמו למשל חמלה (ולכן נשים מיועדות למקצועות טיפוליים).

לפי גישה זו, נשים יכולות ללדת, משמע שעליהן להיות אימהות, שהרי גופן יועד בדיקן למטרה זו מטבע ברייתו. בורדיה אינו מתכחש להבדלים ביולוגיים בין המינים אלא לניסיון לגזור מהם מסקנות נורמטיביות ביחס למרחב החיים הרצוי של נשים, הן בכפן האישי-משפחתי והן במישור החיים המקצועי והציבורי.

העובדה שהריון רצוי מוביל באופן טבעי ללידה אין פירושה שמותר לאסור על אישה להפיל. גזירה כזו מתעלמת מכבודה של אישה כבת אנוש, מהאוטונומיה של האישה על גופה ועל חייה, כמו גם מטובת התינוק שצפוי להיוולד בכפייה ומטובת המשפחה הקשורה בו. לכפות על נשים ללדת זו אלימות, שכן לא כל הריון הוא רצוי, ולא כל מגע מיני נועד ליצור חיים חדשים.

מילה לסיום. בית משפט אשר הופך את החלטותיו ללא שינוי נסיבות אלא רק משום דעה ערכית שונה הוא בית משפט שקשה לתת בו אמון. קשה עוד יותר להכיל שבית המשפט העליון האמריקאי הסיג לאחור את זכויות הנשים ובכך חטא לתפקידו השיפוטי המרכזי כמגן על זכויות של קבוצות מוחלשות בחברה.

אלימות רכה היא אלימות מוסווית המדרבנת לחשוב ש"התנהגות נשית" היא דבר טבעי

עבודה: אתגרים מודרניים

עבודה היברידית: האם יש לה יתרונות?

אנו סוקרים כאן מחקר חדש בנושא עבודה היברידית, המשלבת עבודה במשרד ועבודה מרחוק: Nicholas Bloom, Ruobing Han, James Liang, How Hybrid Working from Home Works Out NBER Working Paper No. w30292, (July 27th, 2022), [למאמר](#).

המחקר, שנערך ע"י חוקרים מאוני' ברקלי (סטנפורד) בשיתוף הלשכה הלאומית למחקר כלכלי במסצ'וסטס, בחן את השפעת העבודה מרחוק על תפוקה וביצועים, לצד רווחה וקידום עובדים, במהלך אוגוסט 2021 לספטמבר 2022, בשיאה של מגפת הקורונה.

החוקרים ציינו כי עבודה מהבית החלה להתפתח בארצות הברית בעשורים האחרונים, בעיקר בחברות טכנולוגיה. בעקבות מגפת הקורונה עלה השימוש במודל ההיברידי באופן רחב היקף ובכלל המשק העולמי. ע"פ הערכות, בשנת 2022 כ-30% מכלל ימי העבודה בשכר בוצעו באמצעות עבודה מהבית (ראו גם: [Why Working From Home Will Stick](#)).

בעניין זה מוכרים שלושה מודלים לדרך העבודה: עבודה מהבית (ללא הגעה למשרד); עבודה מהמשרד באופן מלא, ועבודה במודל היברידי המשלב בין שתי האפשרויות ומבוסס על חלוקה בין ימי העבודה בבית וימי העבודה במשרד. הרציונל לעבודה במתכונת היברידית מבוסס על הבחנה בין משימות הדורשות ביצוע פונטלי, כגון: פגישות, אירועי הדרכה, חניכה ועוד, בעוד שימי עבודה מהבית נועדו לביצוע משימות הדורשות עבודה עצמאית, כגון: קריאה, כתיבה וקידוד. הקורונה הרחיבה את תחומי הפעילות בהם מקובלת עבודה מרחוק.

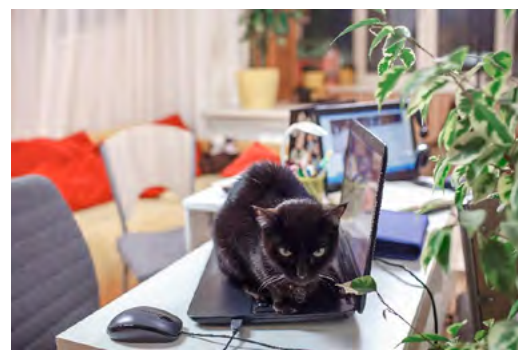
ככלל, ניתן להצביע על ארבעה יתרונות הקיימים במודל עבודה היברידי: ראשית, עבודה מהבית חוסכת התארגנות ונסיעה לעבודה (בארה"ב, זמן הנסיעה הממוצע מוערך בכ-70 דקות ביום). שנית, העבודה מהבית מאפשרת ביצוע פעולות ממוקדות ביעילות רבה. שלישית, המתכונת ההיברידית מאפשרת לעובדים גמישות רבה יותר לשילוב פעילות אישית כמו ביקור אצל רופא, איסוף ילדים ממסגרת חינוכית וכדומה. רביעית, המעסיק חוסך הוצאות תפעול שוטף בשל הפחתת סך האנשים המגיעים למשרד מידי יום (לרבות כמות משרדים מופחתת, אפשרות להשכיר את המשרד בימים ריקים, הוצאות ניקיון וחשמל).

במסגרת המחקר ביקשו החוקרים לבחון שני מדדים: ביצועיהם של העובדים במשך ששת חודשי המחקר וכן את שיעור הקידום של העובדים באותו פרק זמן. לשם כך, חולקו הנחקרים לשתי קבוצות: קבוצת המחקר, שמנתה 1612 אנשי שיווק, מהנדסים ועובדים בתחום הפיננסי שהועסקו בחברת הטכנולוגיה Trip.com ונבחרו באופן אקראי. קבוצה זו נדרשה לעבוד במודל היברידי, המשלב עבודה במשרד ועבודה מהבית לסירוגין במשך שבוע העבודה. כך, בימי רביעי ושישי ביצעו העובדים את מטלותיהם מהבית וביתר ימי העבודה – מהמשרד. לעומת זאת, קבוצת הביקורת נדרשה לעבוד במתכונת רגילה, מהמשרד בלבד.

החוקרים הצביעו על ארבעה ממצאים עיקריים שעלו מהניסוי:

שחיקה: חברי קבוצת המחקר הצביעו על הפחתה של 35% בשחיקתם כתוצאה מעבודה, בהשוואה לקבוצת הביקורת. בהתאמה, עלתה שביעותם רצונם של חברי קבוצת המחקר. בנוסף, העריכו חברי קבוצת המחקר שהעבודה מהבית שווה בערכה לשיעור של כ-4%-8% משכרם החודשי.

גמישות: עובדים דיווחו שהעבודה מהבית אפשרה להם לבצע מטלות אישיות, שאחרת היו נדחות או מונעות מהם להגיע לעבודה. העבודה ההיברידית הפחיתה את שעות העבודה בכ-80 דקות ליום עבודה מהבית, אך הגדילה ב-30 דקות את היקף שעות

המשתתפים במחקר הצביעו על הפחתה של 35% בשחיקה מעבודה, הודות לעבודה מהבית

העבודה ביתר הימים ובסופי שבוע בעבודה מהמשרד. למרות שהעובדים ציינו את חשיבות הגמישות המתאפשרת במודל ההיברידי, מדובר בתועלת מדרגה שניה יחסית לתועלת של חיסכון בנסיעות.

שינוי דפוסי עבודה: עובדים החלו לנהל פגישות ודיונים בתוכנות מפגש מקוונות גם כאשר עבדו במשרד. תופעה זו מעידה על כך שעובדים משנים דפוסי עבודה כאשר סביבת העבודה משתנה.

ביצועים ותפוקה: בסעיף זה נחלקו התוצאות בתוך קבוצת המחקר בהתאם לסוג התפקיד של הנחקר – בקרב עובדי הפיננסיים, השיווק והמכירות לא נרשמה עליה בתפוקה בין חברי קבוצת המחקר לבין חברי קבוצת הביקורת; ואילו בקרב עובדי הקוד נרשמה עליה של 8% בתפוקת הביצועים החודשית של העובדים במודל ההיברידי ביחס לקבוצת הביקורת. עם זאת, בדיקת תפוקת הביצועים היומית העלתה כי עובדי הקוד מקבוצת המחקר רשמו תפוקת ביצועים גבוהה יותר בימי העבודה מהמשרד ביחס לימים בהם עבדו מהבית. המחקר הסביר את הנתון המעניין בכך שהעובדים נוטים להפחית את שעות העבודה שלהם בימי עבודה מהבית, ולפצות על כך בימי העבודה מהמשרד. בנוסף, חברי קבוצת המחקר העריכו כי רמת ביצועיהם השתפרה ב-1.8% במהלך תקופת הניסוי. אמנם מדובר בעליה מינונית יחסית, אך יש בנתון זה כדי להעיד על שביעות רצונם של העובדים ביחס לביצועים שלהם.

יש לזכור כי חב' Trip.com היא חברה טכנולוגית. ככזו, קל יחסית להסב חלק משירותיה לעבודה היברידית. עם זאת, ישנם מקצועות שבהם המעבר למודל היברידי לא מתאפשר (כגון: אבטחה, רפואה, ניקיון וכו'), ולעיתים הוא איננו ראוי (חינוך, מפגשים עם אנשי מקצוע מטפלים וכדומה). בסיכום הדברים, מהמחקר עולה כי עבודה היברידית היא בעלת השפעה חיובית על רווחת העובדים בכמה מישורים: גמישות בשעות עבודה, הפחתת שיעור השחיקה, חסכון בזמן נסיעה והתארגנות למשרד. ביחס לביצועי העובדים נרשמה עלייה משמעותית יחסית (של 8%) בהיקף התפוקה של עובדי הקוד, ואילו בשאר התפקידים התפוקה נותרה זהה ביחס לקבוצת הביקורת. בנוסף, חברי קבוצת המחקר הצביעו על שיפור ביצועי העבודה שלהם בהיקף של 1.8%. נתון זה חשוב משום שהוא מעיד על שיפור שביעות הרצון של העובדים ביחס לביצועים שלהם. כמו-כן, המחקר הודף את הביקורת השלילית על עבודה מהבית שנשמעה מצד מנהלי חברות ענק כמו טסלה, JP Morgan וגולדמן זאקס, שדחפו להחזרת העובדים למשרד בשלהי תקופת הקורונה.

השליחים של וולט – "עובדים"?

בית הדין האזורי לעבודה בתל אביב אישר לאחרונה להגיש תובענה ייצוגית נגד חב' וולט, בעילה לפיה יש להכיר בשליחיה כעובדי החברה (ת"צ (תל אביב-יפו) 35327-08-20 גולן חזנוביץ נ' וואלט אנטרפריזס ישראל בע"מ, מיום 3.8.2022). כידוע, שירות המשלוחים הפופולרי שמספקת חב' וולט נצרך באמצעות הפעלת אפליקציה; זו מאפשרת לתווך בין לקוח לבין ספק (בד"כ מסעדה). השליחים של וולט (שלעיתים מכונים "וולטרים"), מבצעים משלוחים באמצעות אופניים חשמליים/ רגילים/ אופנוע/ קטנוע וכדומה. בבקשה לאישור נטען כי יש להכיר בשליחים כ"עובדים"; וולט השיבה שהשליחים חתמו על חוזה לפיו הם פועלים כ"קבלנים עצמאיים".

בספרות המקצועית, עבודה בעלת אופי זמני ומרובה מקומות, הנשענת על שימוש באמצעים דיגיטליים, מסווגת ל"כלכלת פלטפורמות" או "כלכלת חלטורה" (ראו למשל: גלית קליין, מריאנה דלגץ "השפעת יציאה לחל"ת בזמן משבר הקורונה על מאפייני הקשר שבין עובדים לבין מעסיקים ועל נטיות לעזיבה בקרב העובדים" מחקרי רגולציה ה 27, 93 (2022)). כלכלת פלטפורמות מציגה מודל חדש, שבו העבודה מנוהלת מרחוק ובאופן מקוון ומאפשרת גמישות בזמן וריבוי מקומות עבודה. מדובר במודל התקשרות

בקרב עובדי הקוד נרשמה עליה של 8% בתפוקת הביצועים החודשית של העובדים במודל ההיברידי

שונה מהמודל המסורתי, המאפשר לקיים הסדרי התקשרות גמישים ומשתנים, והוא מאתגר בנוגע לשאלה אם לפנינו "יחסי עבודה" לפי דין.

בבקשה לאישור התובענה הייצוגית נטען כי שליחי וולט זכאים לזכויות הנלוות למעמד "עובד", כמו הפרשות סוציאליות ופיצויי פיטורים. חברי הקבוצה, המונים כ-4,000 משתתפים, דרשו סעד כספי בסך 23,976,000 ש"ח עבור הפרשות לפנסיה, ימי חופשה ודמי נסיעות. לשם הכרעה בבקשה, בית הדין הפעיל את המבחנים המקובלים לקביעת יחסי העבודה. כך, לפי מבחן ההשתלבות - הפן החיובי, יש לשאול אם העבודה נחוצה לפעילות הרגילה של המפעל הנבחן, ואם מבצע העבודה מהווה חלק מהמערך הארגוני שלו ולא גורם חיצוני, וכן אם העבודה מצויה בליבת העיסוק של המעסיק. בית הדין קבע שהשליח משתלב לכאורה בעסק של וולט וכי וולט מפעילה מערך גדול של שליחים וזהו עיקר עיסוקה. בהיעדר אלפי השליחים בהם מדובר, וולט לא תוכל לספק את המשלוחים ללקוחותיה.

בנוסף, בית הדין התייחס למבחן ההשתלבות - הפן השלילי, ובחן את השאלות: האם לשליח יש עסק למתן שירותים שהוא מעניק גם לחברות אחרות; האם עבודתו מהווה חלק מעסקו העצמאי; האם השליח נושא ברווחים ובסיכונים של עסקו; האם שליחים רשאים לעבוד בחברה מתחרה או לנהל עסק אחר. בית הדין מצא כי השליחים רשאים לעבוד בחברה מתחרה וכן לנהל עסק אחר. נבחן הסכם ההתקשרות בין הצדדים, שבו נקבע כי דרך ההתקשרות היחידה עם השליח היא כקבלן עצמאי. השליחים גם הופנו על ידי וולט לחברות שסייעו להם בפתיחת עוסק מורשה או בהנפקת תלושי שכר. אך כאשר התקבלה אצל וולט תלונה על התנהלות לא תקינה של השליח, המשיבה הפסיקה את העברת התמורה, דבר המעיד על שליטה לכאורה בשכר. בנוסף צוין כי השליחים לא לקחו על עצמם סיכון כלכלי כפי שלוקח עצמאי וגם אין להם שליטה ברווחים.

במבחן הציוד, בית הדין מצא כי השליחים מקבלים מחב' וולט ארגז לאחסון, חולצה ומעיל והם רשאים להשתמש בציוד זה. השליח מצידו צריך לדאוג לטלפון נייד ולכלי תחבורה. וולט טענה שמכיוון שהשליחים מחליטים באיזה כלי תחבורה להשתמש, יש באפשרותם להחליט אם להשתמש בציוד שקיבלו, הרי שמדובר בסממן של עצמאות. ואולם בית הדין קבע שדי לכאורה שחב' וולט דואגת לספק לשליחים את הציוד, בו חלקם עושים שימוש, כדי ליצור מצג כלפי צדדים שלישיים שמדובר בעובדיה. גם לפי מבחן השליטה והפיקוח נראה שמדובר בעובדים: השליחים מקבלים הנחיות מוולט בהודעות, מתבצע מעקב, וחב' וולט היא שקובעת מי השליח שיבצע את השליחות.

נראה כי מרב המבחנים המקובלים מכוונים לקיומם של יחסי עבודה בין וולט לשליחיה, ולפיכך אושרה הבקשה להגיש תובענה ייצוגית. מדובר בהליך בעלת משמעות חברתית, הן במישור מודל יחסי העבודה בעידן הפלטפורמות והן משום שהעלויות הכרוכות ביחסי עבודה צפויות להתגלגל על ציבור הלקוחות (למשל בדמי משלוח גבוהים יותר). נציין כי סקר שנערך בישראל מצא כי 52% מעובדי פלטפורמות אמרו שהם מעדיפים לעבוד כשכירים "במידה רבה מאוד" (הסקר פורסם בכלכליסט ביום 9.3.2022).

המחלוקת בשאלה חורגת מגבולות ישראל. באפריל 2018 פסק בית משפט בקליפורניה שיש להכיר בנהגי המוניות בשירותה של חב' Uber המפורסמת כ"עובדים", ראו: [Dynamex Operations W. v. Superior Court, 4 Cal.5th 903 \(2018\)](#).

לאחר פסיקה זו, בשנת 2019, אומצה שם חקיקה מפורשת לפיה עובדים בכלכלת פלטפורמה, כגון נהגי Uber יחשבו ל"עובדים" (ראו: bit.ly/3XIOQXV US AB 5 (California Assembly Bill, Cal 2019)). ואולם במסגרת הליך באמצעות ניתן להביא את החקיקה למשאל עם, נערך במדינת קליפורניה בשנת 2020 משאל עם ("Proposition 22") בשאלה אם יש להכיר בנהגים של Uber כעובדים; משאל העם קבע ברוב גדול (59% מקולות המצביעים) כי יש להחריג את חברת Uber מהחוק, וביטל למעשה את הקביעה לפיה מדובר בעובדים. אך הפרשה הוסיפה להסתבך: פסק דין

מדובר בהליך משפטי בעלת משמעות חברתית, הן במישור מודל יחסי העבודה בעידן הפלטפורמות והן משום שהעלויות הכרוכות ביחסי עבודה צפויות להתגלגל על ציבור הלקוחות

משאל עם שנערך בקליפורניה קבע ברוב (59% מקולות המצביעים) כי יש להחריג את חברת Uber מהחוק, וביטל למעשה את הקביעה לפיה מדובר ב"עובדים"

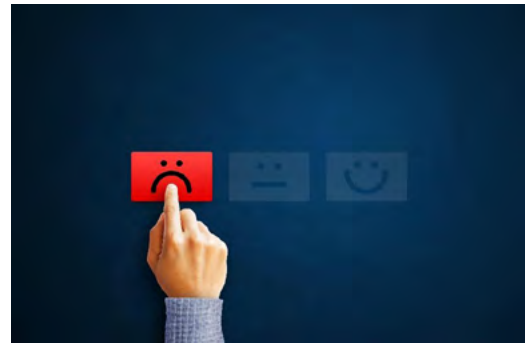

של בית המשפט העליון במחוז Alameda קבע שמשאל העם אינו חוקתי והנושא הוחזר לדין שיפוטי נוסף, [ראו](#). נמשיך לעקוב!

[להחלטה בת"צ \(תל אביב-יפו\) 35327-08-20 גולן חזנוביץ נ' וואלט אנטרפריזס ישראל בע"מ, 3.8.2022.](#)

משבר הקורונה היכה יותר בעסקים הקטנים

מחקר אמריקאי חדש של ה-NBER (National Bureau of Economic Research) בדק לראשונה כיצד עסקים קטנים שרדו את משבר הקורונה. עסקים קטנים הם בעלי תכונות מיוחדות: מצד אחד, מגננון עסקי רזה מאפשר גמישות בהתאמה למצבים משתנים; מצד שני, עסקים קטנים רגישים במיוחד למשברים, בהעדר רזרבות הניות. משבר הקורונה שונה מכל משבר כלכלי קודם, מעצם קיצוניותו ומקורו בתחום הבריאות, וכן בשל התנודות הכלכליות שהוא יצר בין רבעון לרבעון: בארה"ב נצפתה ירידה משמעותית של 31% בתמ"ג ברבעון השני של 2020, לעומת עליה מקבילה של 33% ברבעון השלישי, בהמשך אותה שנה. לפיכך, הקורונה יצרה הזדמנות נדירה לבחון את שרידותם של עסקים קטנים ואת השלכותיה על המשק.

משבר הקורונה גרם ליותר עסקים קטנים להיסגר

המחקר גילה כי המחצית הראשונה של שנת 2020 התאפיינה בשיעורי סגירה משמעותיים של עסקים קטנים. למרות שמגמת סגירה נמצאה אצל כל העסקים, קטנים כגדולים, המשבר גרם ליותר עסקים קטנים להיסגר: ברבעונים הראשון והשני של 2020 נרשמה עליה בסגירת עסקים קטנים בשיעור 1.7%-3.3% בהתאמה, לעומת עליה של 0.2%-1.35% בלבד (בהתאמה) לעסקים הגדולים. הממצאים מבוססים על ניתוח של יותר מ-7 מיליון תצפיות (שכללו נתונים על הכנסות חייבות במס של עסקים), שנאספו ממפקד האוכלוסין האמריקאי ומלשכות המס של קליפורניה. ברבעון השלישי של שנת 2020 נצפתה התאוששות של עסקים. מעניין לראות כי שיעור התיקון היה גדול יותר עבור עסקים קטנים מאשר עסקים גדולים: 1.9% לעומת 0.4%. סגירת העסקים הוגדרה כסגירה לתמיד אם במשך ארבעה רבעונים עוקבים לא היו לעסק הכנסות חייבות במס. נתון זה מהווה אינדיקציה שהעסק נסגר לתמיד, על בסיס ההנחה שנדיר מאוד שעסק יחזור לפעילות אחרי ארבעה רבעונים נטולי הכנסות.

מהי המשמעות של קריסת עסקים קטנים? סגירה לא מאוזנת של עסקים קטנים אינה מתמצית בפגיעה בבעל העסק; היא בעלת השלכות חברתיות רחבות. בקליפורניה, סגירת עסקים קטנים הובילה לעלייה ברמת הריכוזיות של השווקים הקמעונאיים. החוקרים מצאו כי רמת הריכוזיות בשווקים אלה עלתה בעת הקורונה בשיעור של 21% לפי מדד הרפינדל-הירשמן (HHI), המשמש למדידת ריכוזיות בשווקים. אלה הן השלכות לטווח ארוך: הריכוזיות של השוק לא צפויה להתפוגג במהירות, משום ששחקנים חדשים יתקשו יותר לחדור שוק ריכוזי.

ממצאי המחקר מעוררים שאלות חשובות לגבי היכולת של עסקים קטנים להתמודד עם משברים. מסקנת המחקר היא כי היתרון היחסי של עסק קטן בגמישות ניהולית מתגמד לעומת הסיכון שהוא נחשף לו בעת משבר. מדאיגה מאוד היא התוצאה של עליה בריכוזיות ענפית בשווקים הקמעונאיים כתוצאה מסגירת עסקים קטנים. יש להוסיף שבמהלך הקורונה צרכנים עברו והתרגלו לצרוך ברשת, שבה קיים יתרון ברור לעסקים גדולים. זהו גורם נוסף שעלול להגביר ריכוזיות ולהקשות על התחרותיות, עוד שנים הרבה אחרי עידן הקורונה.

כיצד על המדינה להתמודד עם רגישותם של עסקים קטנים בעת משבר? התופעות המתוארות במחקר הן כלל עולמיות וניתן ללמוד מהן גם לישראל. ההגדרה ל"עסקים קטנים" משתנה ממדינה למדינה; בישראל, ההגדרה המקובלת לעסקים קטנים ובינוניים מתייחסת לעסקים עד 100 עובדים עם מחזור הכנסות שנתי של עד 100 מיליון ₪. על פי הדו"ח התקופתי שפרסמה הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים בדצמבר 2021, העסקים

הקטנים והבינוניים מהווים 99.6% מכלל העסקים בישראל; לפיכך, שרידותם היא בעלת חשיבות עליונה לכלכלה הישראלית. פיצוי העסקים הקטנים ומענקי הסיוע שהממשלה העניקה במהלך הקורונה הם מהלך המכיר בכך שעסקים קטנים ובינוניים הם כוח מניע עבור המשק. ואולם אין בכך די. שם המשחק, כמו תמיד, הוא שמירה על שווקים פתוחים ותחרותיים. יש לשאוף להורדת חסמי כניסה ולאמץ רגולציה פרו-אקטיבית לאכיפת חוקי התחרות כנגד מונופולים דוחקי-מתחרים. המדיניות הרגולטורית הראויה צריכה להבטיח את אפשרות הכניסה החוזרת של העסקים הקטנים, גם אם בעת הקורונה הם נאלצו להיסגר.

Fairlie, R., Fossen, F. M., Johnsen, R., & Droboniku, G. (2022) Were small businesses more likely to permanently close in the pandemic?. Small Business Economics, 1-17

[.Were Small Businesses More Likely to Permanently Close in the Pandemic](#)

על סדר היום הפוליטי

הסכמים קואליציוניים

סעיפים שונים בהסכמים הקואליציוניים שנחתמו לאחרונה בין סיעות הקואליציה של ממשלת ישראל ה-37 נותחו במסמך מרשים של המכון הישראלי לדמוקרטיה, המבקש לבחון את החוקתיות שלהם וההשלכות על שיטת המשטר בישראל. נעמוד כאן בקצרה על מספר הוראות רגולטוריות בעלות השפעה על איכות הדמוקרטיה: מינוי יועצים משפטיים במשרדי הממשלה; תיקון לחוק איסור הפליה במוצרים ובשירותים; וחוק יסוד: לימוד תורה.

מינוי יועצים משפטיים במשרדי הממשלה: בסעיף 31 להסכמים הקואליציוניים בין סיעת הליכוד לסיעת הצינונות הדתית נקבע: "הממשלה וסיעת הקואליציה יתמכו בהצעת חוק מטעם הליכוד שתקבע כי מינוי היועץ המשפטי למשרדים הממשלתיים וכן ליחידת הסמך יבוצעו כמשרת אמון על ידי מנכ"ל אותו המשרד הממשלתי". לפי השינוי המבוקש, יועץ משפטי במשרד ממשלתי ייחשב למשרת אמון ויהיה כפוף ביתר קלות לפיטורים. החשש הוא מפגיעה בעצמאות חוות הדעת המשפטיות של היועצים, כמי שאמונים על שלטון החוק ומשמשים בלם ושומר סף מפני הפרות פוטנציאליות. נוכח הפגיעה באוטונומיה של היועצים המשפטיים, יקשה גם על בתי המשפט לסמוך על עבודתם כמי שקיימו בחינה ראויה של חוקתיות וחוקיות.

תיקון לחוק איסור הפליה במוצרים ובשירותים: חוק איסור הפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות בידור ולמקומות ציבוריים, תשס"א-2000, נועד להתמודד עם מופעים של הפליה וגזענות. החוק מקנה הגנה רחבה וחיונית עבור קבוצות שונות באוכלוסייה, כגון: נשים, מזרחיים, ערבים, או להט"בים, המורחקים ממקומות עסק או בילוי על לא עוול בכפם. הוראת החוק המרכזית מעוגנת בסעיף 3(א) הקובע כאמור: "מי שעיסוקו בהספקת מוצר או שירות ציבורי או בהפעלת מקום ציבורי, לא יפלה בהספקת המוצר או השירות הציבורי, במתן הכניסה למקום הציבורי או במתן שירות במקום הציבורי, מחמת גזע, דת או קבוצה דתית, לאום, ארץ מוצא, מין, נטייה מינית, השקפה, השתייכות מפלגתית, גיל, מעמד אישי, הורות או לבישת מדי כוחות הביטחון וההצלה או ענידת סמליהם".

סעיף 108 בהסכם הקואליציוני בין הליכוד ליהדות התורה מבקש לתקן את החוק באופן מהותי, "על מנת לעגן את שהיה נהוג במשך עשרות שנים וכדי לתקן את העיוות בסטטוס קוו שנעשה לאחרונה, ... כך שתעוגן האפשרות לקיום אירועי תרבות או לימודים של חרדים ודתיים המעוניינים בכך המיועדים לציבור כאמור או נושאים אופי דתי מובהק, תוך התחשבות באמונותיהם ובצרכיהם הדתיים, לרבות בהפרדה מגדרית.

סעיפים שונים בהסכמים

הקואליציוניים שנחתמו לאחרונה בין סיעות הקואליציה של ממשלת ישראל ה-37 נותחו במסמך מרשים של המכון הישראלי לדמוקרטיה, המבקש לבחון את החוקתיות שלהם וההשלכות על שיטת המשטר בישראל

בתנאים אלה ההפרדה לא תיחשב לאפליה אסורה. כמו כן יתוקן החוק האמור באופן שיאפשר יצירת וקיום קהילות מגורים על רקע דתי, וכן באופן שימנע פגיעה בבית עסק פרטי שנמנע מאספקת שירות או מוצר בשל אמונה דתית, ובתנאי שמדובר בשירות או מוצר שאינו ייחודי ושניתן להשיג חלופה דומה בקרבה גיאוגרפית במחיר דומה".

ההסכם הקואליציוני מציע להתיר הפרדה מגדרית על ידי שינוי הגדרתה כך שלא תיחשב אפליה אסורה. בבג"ץ 746/07 רגן נ' משרד התחבורה (מיום 05.01.2011) נדונה עתירה שהוגשה על ידי קבוצת נשים והמרכז לפלורליזם יהודי - התנועה ליהדות מתקדמת בישראל, בעניין קווי אוטובוסים שהפעילו משרד התחבורה, אגד אגודה שיתופית לתחבורה בישראל בע"מ ודן חברה לתחבורה ציבורית בע"מ, בהם הונהגה הפרדה בין נשים וגברים. העותרות תיארו: "הנשים נדרשות לעלות בדלת האחורית ולשבת בחלקו האחורי של האוטובוס, בעוד שהגברים עולים בדלת הקדמית ומתיישבים בספסלים הקדמיים. בנוסף נדרשות הנוסעות להתלבש בלבוש צנוע... נשים שאינן משלימות עם ההסדרים כופים אלה ומנסות להתנגד, ... מושפלות וסובלות מהטרדות מילוליות קשות...". בג"צ פסק פה אחד (כב' הש' רובינשטיין, ג'ובראן ודנציגר), כי יש לקבל את העתירה שכן "ללא כבוד הבריות והסובלנות לא תקום חברה ראויה". כב' הש' ג'ובראן ציין: "הכפייה המדוברת משקפת פגיעה בכבוד האדם ובאוטונומיית הפרט ואינה אלא לדיכוי ולהשפלתן של נשים שאינן מקומן אצלנו, לא בשם רב התרבותיות ולא בשם דגל אחר" (בע' 39). ראו גם דבריו של כב' הש' מ' חשין בבג"ץ 2671/98 שדולת הנשים בישראל נ' שר העבודה והרווחה, מיום 11.08.1998: "גם הזכר עם הנקבה נבראו - יחדיו נבראו - בצלם האלוהים. האישה והאיש אחד הם: גם היא אדם, גם הוא אדם, שניהם אדם. כך היה - כך ראוי היה; כך הווה - כך ראוי הוא; כך יהיה - כך ראוי שיהיה. נזכור ונשמור" (בס' 44).

ערך השוויון הנחה את בית המשפט העליון בבג"ץ 6698/95 עאדל קעדאן נ' מינהל מקרקעי ישראל ואח', מיום 08.03.2000, שם נפסק כי מדיניות מכירת דירות ליהודים בלבד מהווה אפליה אסורה. לפי החוק המוצע בהסכם הקואליציוני הנ"ל, ניתן לייצר קהילות מגורים מופרדות על בסיס דתי. התיקון לחוק יאפשר לחייב בכניסות נפרדות למבנים ולמנוע לחלוטין מנשים להגיע למקומות ציבוריים ואזורי בילוי. ההצעה מציעה לאפשר גם לבית עסק פרטי להימנע מאספקת שירות או מוצר בשל אמונה דתית. ברע"א 1001/17 מי-טל הנדסה ושירותים בע"מ נ' חלאד סלמאן ורימא סלמאן בשארה, מיום 19.08.2019, אישר בית המשפט העליון פה אחד, כי הפליה במכירת דירת מגורים על רקע לאום מקימה לנפגעים תביעה לפי חוק איסור הפליה. היה והתיקונים לחוק הנ"ל יאומצו, מוכרים יוכלו להפלות רוכשים ערבים רק בגלל השתייכותם ללאום. התוצאה הצפויה היא חוק שמכשיר התנהגות מפלה בחברה.

חוק-יסוד: לימוד תורה: בסעיף 90 בהסכם הקואליציוני בין סיעת הליכוד לסיעת יהודה התורה נקבע: "לאור החשיבות שהעם היהודי העניק ומעניק ללימוד התורה לאורך הדורות, תושלם חקיקת חוק יסוד: לימוד תורה, הקובע שלימוד התורה הוא ערך יסודי במורשת העם היהודי, וזאת עד להעברת תקציב לשנת 2023. מוסכם שיש להמשיך במורשת זו במדינת ישראל". מטרת החוק היא לפטור תלמידי ישיבות משירות צבאי. בבג"ץ 1877/14 התנועה למען איכות השלטון בישראל נ' הכנסת ואחרים, מיום 12.09.2012, נבחנה החוקתיות של "חוק טל" (חוק דחיית שירות לתלמידי ישיבות שתורתם אומנותם, התשס"ב-2002). החוק קובע שדחיית השירות תינתן למשך שנה אחת לכל היותר, ולאחר מכן יהיה צורך לחדש את דחיית השירות. בג"צ פסק כי החוק אינו חוקתי, משום הפגיעה החמורה בשוויון בנטל. והנה, חוק היסוד המוצע עתה צפוי לפגוע בערך השוויון, משום שהוא קובע כי מי שקיבל על עצמו ללמוד תורה לתקופת זמן ארוכה ייחשב כמי שמשרת שירות משמעותי את מדינת ישראל והעם היהודי. ואולם, בעוד ששירות צבאי עשוי להיות כרוך בסכנת חיים, הרי שהשהייה בבית מדרש מתרחשת בתנאים נוחים. בנוסף צפויה פגיעה בכלכלת ישראל, מכיוון שפטור גורף משירות צבאי פוגע ביכולת ההשתלבות של תלמידי ישיבות במשק הישראלי. התוצאה הצפויה מחקיקת חוק יסוד כזה היא קיבוע הפטור הבלתי שוויוני של תלמידי הישיבות משירות צבאי.

[לניתוח ההסכמים הקואליציוניים על ידי המכון הישראלי לדמוקרטיה.](#)

לפי השינוי המבוקש, יועץ משפטי במשרד ממשלתי ייחשב למשרת אמון ויהיה כפוף ביתר קלות לפיטורים

ההסכם הקואליציוני מציע להתיר הפרדה מגדרית כך שלא תחשב אפליה פסולה

שאלות של אחריות

עורכי דין: גבולות האחריות כלפי הלקוח

בית המשפט העליון נדרש לאחרונה לשאלת גבולות האחריות של עורכי דין לנזקים שנגרמו ללקוח אגב עסקת מכר מקרקעין (ע"א 6715/20 אלטוחי וסיים נ' אליעזר שטארק, 28.11.2022). באותו מקרה, עורכי-הדין טיפלו במכירת דירה בה ייצגו את שני הצדדים. הבעלות בדירה הועברה מהמוכרים לקונים מבלי שהמוכרים קיבלו את התמורה. בית המשפט העליון פסק כי עורכי-הדין אינם חבים במקרה זה בניזיקין כלפי המוכרים, מאחר שהמוכרים עצמם יצרו מצג שווא כלפי עורכי הדין, לפיו הם קיבלו את התמורה נשוא הסכם המכר. שעה שהלקוח מייצר מצג שווא, אין מקום להטיל על עורך-דינו אחריות לתוצאות המצג. לפיכך, בית המשפט העליון הורה על ביטול החיוב הכספי שהערכאה הנמוכה הטילה על עורכי-הדין, בסך 634 אלף ש"ח.

המוכרים, בני הזוג שטארק, חתמו על הסכם למכר דירה לבני הזוג פחר. בין הצדדים שררו יחסי ידידות וקירבה. ואולם המוכרים טענו שנפלו קורבן לתרגיל עוקץ וכי דירת מגוריהם נגזלה מהם מבלי שקיבלו תמורה. לפי הסכם המכר, תמורת הדירה עמדה על 1.5 מיליון ש"ח, הערת אזהרה תירשם לאחר העברת מקדמה בסך חצי מיליון ש"ח, והעברת יתרת הסכום הותנתה בביטול משכנתה הרשומה על הנכס. בפועל לא הועבר כל סכום למוכרים, ולמרות זאת נרשמה הערת אזהרה. בתוך זמן קצר מכירתית ההסכם, הקונים מכרו את הדירה לצד ג' במחיר מוזל של מיליון ש"ח. הדירה נרשמה על צד ג' במרשם המקרקעין. בני הזוג פחר הסבירו כי התקשו לעמוד בתשלום תמורת הדירה, ורצו לקחת הלוואה מצד ג' כדי לסלק משכנתה שרבצה על הנכס. לצורך כך, פחר ביקשו משטארק לחתום על מסמכים לפיהם התמורה שולמה ואין מניעה למכור את הדירה לצד ג'. בני הזוג שטארק הסכימו. הם הוסיפו וחתמו על הסכם שכירות עם הצד השלישי שקנה את הדירה, לפיו הם ימשיכו לגור בדירה כנגד תשלום דמי שכירות.

בבית המשפט המחוזי, תביעת המוכרים נגד צד ג' ועורכת-דינם נדחתה, תוך שנקבע כי התמורה שולמה על ידי צד ג' לבני הזוג פחר במלואה ובתום לב. לעומת זאת, על בני הזוג פחר הוטל לפצות את בני הזוג שטארק בסך 2.3 מיליון בגין נזקיהם, וזאת לאחר שלא התייצבו לחקירה בבית המשפט.

בני הזוג שטארק תבעו גם את עורכי דינם, עו"ד ניסים שקר ועו"ד ווסים אלטוחי, אשר ייצגו אותם בעסקה. לפי הנטען, עורכי הדין היו צריכים לוודא שהמוכרים קיבלו את תמורת הדירה לפני רישום הערת אזהרה ולפני העברת הזכויות. כן נטען כי עורכי הדין התעלמו מכך שהדירה נמכרה לצד שלישי במחיר נמוך יחסית, תוך זמן קצר לאחר מכירתה הראשונה. בית המשפט המחוזי הטיל אחריות נזיקית על עורכי הדין, וזאת לצד אשם תורם משמעותי של הלקוחות בשיעור 70%. נפסק כי המוכרים הלכו אחרי בני הזוג פחר בעניינים עצומות "כסומים באפילה וללא סייג". לפי הערכאה קמא, עורכי הדין לא היו שותפים לגזל הדירה, אך היו צריכים לשים לב ל"נורות אדומות", בעיקר בשל המכירה החוזרת של הדירה במהירות ובמחיר נמוך ובטרם סילוק המשכנתה.

שני הצדדים ערערו לבית המשפט העליון. עורכי הדין טענו שאין מקום להטיל עליהם חובה "בלבד אחר לקוחותיהם" ולאמת את ההצהרה של הלקוחות בדבר קבלת התמורה. בני הזוג שטארק טענו מצידם כי בית המשפט המחוזי שגה כשקבע שעורכי הדין אחראים לנזקם רק בשיעור 30%.

בית המשפט העליון קיבל את הערעור של עורכי הדין והסיר מעליהם את האחריות הנזיקית. ההכרעה נומקה בכך שעורכי הדין לא היו שותפים לקנוניה או לתרמית, ואילו בני הזוג שטארק הציגו מצג נמשך לפיו בינם לבין הקונים שוררת הבנה וברצונם לקדם את עסקת המכר. בתוך כך, שטארק חתמו על מסמכים שונים לטובת פחר לפי דרישתם, לרבות מסמך ההודאה בקבלת התמורה. שעה שלקוח מציג בפני עורך דינו מצג שווא פוזיטיבי, ועל רקע יחסי האמון בין הלקוח לצד שכנגד, ניתק הקשר הסיבתי בין מחדל כביכול של עורכי הדין לבין נזקו של הלקוח. זאת, משום שגם אם עורכי הדין

עורכי-הדין טיפלו במכירת דירה בה ייצגו את שני הצדדים. הבעלות בדירה הועברה מהמוכרים לקונים מבלי שהמוכרים קיבלו את התמורה. בית המשפט העליון פסק כי עורכי-הדין אינם חבים במקרה זה בניזיקין כלפי המוכרים, מאחר שהמוכרים עצמם יצרו מצג שווא כלפי עורכי הדין, לפיו הם קיבלו את התמורה נשוא הסכם המכר

היו מזהירים את שטארק במטרה לוודא שהתמורה התקבלה - שטארק ככל הנראה היו ממשיכים בדרכם, ונזקם היה מתרחש. אלו הן נסיבות חריגות, הקוטעות את הסיביות בין אמצעי זהירות שעורכי הדין יכלו לנקוט לבין הנזק שנגרם לבני הזוג שטארק: "שעה שהמצג שהוצג לפני עורכי הדין על ידי [הלקוחות] נועד לסובב אותם בכחש ולאפשר קיום עסקה - אשר לטענת [הלקוחות] עצמם רק הם ידעו על טיבה האמיתי - אין מקום לומר כי אילו היו עורכי הדין מעמיקים בירור, נזקי [הלקוחות] מאותה עסקה היו נמנעים."

ניתן להסכים כי שלקוח אינו יכול לדרוש מעורך-דינו להיות אחראי למצגים שהלקוח עצמו עשה. עם זאת, ספק בעינינו אם בית המשפט העליון נתן משקל מספיק לכך שעורכי-הדין ייצגו באותו מקרה את שני הצדדים לעסקה, הן את המוכרים (הניזוקים) והן את הקונים (המעוולים). מצב של ייצוג כפול כרוך מטיבו בניגוד עניינים ומחייב את עורכי הדין לנקוט ביתר זהירות כלפי שני הצדדים. במקרה שלפנינו, נראה שעורכי הדין יכלו להתריע בפני המוכרים בדבר ההשלכה של רישום הערת אזהרה, כמו גם מכירה שניה והעברת בעלות, לפני שפעלו להעברת זכויות בלתי הפיכה. זאת, שעה שמקובל כי רישום הערת אזהרה מבוצע רק כנגד בטוחות, והעברת זכויות מלאה מבוצעת רק לאחר תשלום מלוא התמורה.

לפסק הדין בערעור ראו: [ע"א 6715/20 אלטוחי וסיס נ' אליעזר שטארק \(28.11.2022\)](#).

לפסק הדין בבית המשפט המחוזי ראו: [ת"א 31447-06-15 שטארק ואח' נ' סונינו ואח' \(7.7.16\)](#).

על מחדלי אכיפה ואחריות בנזיקין

באפריל 2022 הוציא בית המשפט העליון פסק-דין מנחה בשאלת אחריותה של רשות רגולטורית בנזיקין כתוצאה ממחדלים בהפעלת סמכויותיה הסטטוטוריות. נפסק כי הרשות לניירות ערך לא התנערה באותו עניין מסמכויות הפיקוח שלה, ולא התרשלה בתפקידה להפעיל סמכויות אכיפה. הפרשה עוסקת בחברה פרטית לייעוץ השקעות: התובעים התקשרו עם חב' יוטרייד פרימיום בע"מ בהסכמים לניהול תיקי השקעות. החברה פעלה ללא רישיון, בניגוד לחוק הסדרת העיסוק בייעוץ השקעות, שיווק השקעות ובניהול תיקי השקעות, תשנ"ה-1995. התובעים טענו כי הרשות התרשלה בכך שנמנעה מלהפעיל את סמכויות הפיקוח שלה כלפי החברה בזמן סביר, ולכן אחראית לנזקיהם: נזקי התובעים מסתכמים באובדן השקעתם עקב כינוס נכסי החברה ובעל השליטה שלה. התביעה כנגד הרשות לניירות ערך התבססה על עוולת הרשלנות. יצוין כי בהליך פלילי שהתנהל כנגדה, חב' יוטרייד הודתה בביצוע עבירה של ניהול תיקי השקעות ללא רישיון והורשעה בהסדר טיעון.

בחודש מרץ 2015 שלחה הרשות לחברה מכתב דרישה להפסקת את פעילותה ללא רישיון. בחודש מאי 2015 הודיעה החברה לרשות כי היא מתחייבת לחדול מפעילותה תוך 3 שבועות למרות שבפועל החברה לא הפסיקה את פעילותה. בחודש יוני 2015 החברה נמנעה מלאפשר לחלק מלקוחותיה למשוך את כספם בעקבות קשיים כלכליים. בחודש אוגוסט 2015 פרסמה הרשות אזהרה כללית ולא ספציפית בעניין ניהול השקעות ממוחשב ללא רישיון. יצוין, כי מסחר ממוחשב, או בשמו השני "מסחר אלגוריתמי" הוא מסחר מבוסס תוכנת מחשב. תוכנה זו שולחת פקודה שנוצרת באמצעות אלגוריתם ממוחשב אשר יוזם הוראות קנייה ומכירה באופן עצמאי על בסיס פרמטרים שהוזנו בו. בחודש דצמבר 2015 ערכה הרשות ביקורת במשרדי החברה ובעקבותיה הגישה לבית המשפט בקשה לצו מניעה כנגד יוטרייד על מנת לעצור את פעילותה בניהול תיקי השקעות ללא רישיון בניגוד לחוק.

הבקשה התבררה בבית המשפט המחוזי בתל אביב. בפסק-דין מיום 24 ביוני 2019 נקבע כי הרשות חבה זהירות מושגית וקונקרטיית כלפי המשקיעים, וכי בנסיבות

מצב של ייצוג כפול כרוך מטיבו בניגוד עניינים ומחייב את עורכי הדין לנקוט ביתר זהירות כלפי שני הצדדים

נפסק כי הרשות לניירות ערך לא התנערה באותו עניין מסמכויות הפיקוח שלה, ולא התרשלה בתפקידה להפעיל סמכויות אכיפה

מתאימות ניתן לחייבה בנזיקין אם מוכחת אחריות למחדל בפעולות פיקוח ואכיפה. ביהמ"ש קמא מצא כי הרשות התרשלה בשני מחדלים שונים: לא פעלה בזמן סביר על מנת לברר אם החברה עומדת בהתחייבותה להפסיק את פעילותה החל ממאי 2015. בנוסף, לא פעלה להביא לידיעת הציבור את פעילותה שלא כדין של יוטריו, שהתבטאה בניהול תיקי השקעות ללא רישיון ונטילת כספי משקיעים נוספים על מנת לכסות את חובותיה כלפי המשקיעים הוותיקים. ביהמ"ש ייחס למשקיעים אשם תורם בשיעור של 30% (בנימוק שהתעלמו מנורות האזהרה הרבות שעלו בהסכם עם חברת יוטריו, כגון: הבטחת תשואה גבוהה וחריגה בסך של כ-15%, מסירת סמכות השיפוט לבתי המשפט באיי סיישל המותרת ללא אפשרות אמיתית לעמוד על זכויותיו מכוח הסכם ההשקעה ובטוחות המשקיעים שנקבעה בהסכם כשיק בטחון שהושאר אצל חברת יוטריו).

הרשות ערערה על פסק הדין לבית המשפט העליון. במוקד הערעור עמד הטיעון לפיו הטלת האחריות בנזיקין "מעבירה מסר נורמטיבי בעייתי שלפיו הרשות היא בגדר מבטח סיכונים של משקיעים". לגופו של ענין נטען כי הרשות פעלה בזמן סביר. לטענתה, חלוף חצי שנה מעת שנגלתה הפרת התחייבותה של יוטריו לחדול מפעילותה, ועד להגשת הבקשה לצו מניעה כנגדה - הוא זמן שאינו חורג ממתחם הסבירות; ובכל מקרה המשיבים צריכים לשאת באשם תורם בשיעור של 100%.

התובעים השיבו שפסק דינו של ביהמ"ש קמא לא הופך את הרשות למבטחת, אלא מבהיר כי אחריות הרשות תוטל במקרים חריגים. הרשות אמנם פעלה כנגד יוטריו ודרשה ממנה להפסיק את פעילותה, אך למרות שגילתה כי יוטריו לא עומדת בהתחייבותה לחדול מפעילותה, לא עשתה דבר במשך כחצי שנה פרט לפרסום אזהרה כללית בעניין מסחר ממוחשב. לאחר חצי שנה הרשות ערכה ביקורת פתע במשרדי החברה. משכך, היא אינה זכאית ליהנות מההגנה הכללית של הפעלת שיקול דעת מנהלי. יתרה מכך, האזהרה לציבור שהרשות פרסמה היתה כללית ולא אפקטיבית והיה עליה לפרסם אזהרה פרטנית כפי שעשתה במקרים דומים בעבר.

ביהמ"ש פסק פה אחד כי רשויות המדינה אינן חסונות מהטלת אחריות נזיקית ואולם הטלת האחריות תעשה בזהירות ובמשורה. כב' השופטים ד' מינץ וע' גרוסקופף החליטו לקבל את הערעור במלואו ולפטור את הרשות מאחריות בנזיקין, בעוד שכב' השופט נ' הנדל הציע לקבל את הערעור בחלקו ופסק כי המשקיעים נושאים באשם תורם בשיעור 50% (דעת המיעוט).

פסק דינו של הרוב התבסס על נימוקים אלה: הטלת אחריות נזיקית על רשויות המדינה בגין רשלנות בקשר לפעולות פיקוח ואכיפה צריכה להיעשות במקרים חריגים ונדירים, קל וחומר כאשר מדובר בגורם מאסדר. בתביעות נגד רשות בעניין סמכויות פיקוח מתעורר חשש להצפת בתי המשפט והפיכת הרשות לאמצעי העוקף את הסכסוך בין המזיק הישיר, בענייננו חברת יוטריו, לבין הניזוק. במקרים חריגים בהם תוטל על הרשות אחריות, מדובר בסמכויות פיקוח המותירות שיקול דעת מצומצם, או במקרים בהם הרשות התנערה לחלוטין מהפיקוח. כאשר מדובר בגורם מאסדר, מתחם סבירות ההחלטה הוא רחב יותר, עקב שיקולי מדיניות ושיקולים מקצועיים.

דעת הרוב התייחסה למשפט משווה באנגליה ובארה"ב. בארה"ב, תביעות נזיקין כלפי הרשות מוגשות באמצעות ה-Federal Tort Claims Act. נקודת המוצא במשפט האמריקאי היא שמעמדה של המדינה הוא כאדם פרטי. עם זאת, הרשויות הפדרליות נהנות מהוראות חסינות סטטוטוריות רבות המצמצמות את אחריותן בנזיקין. אחת מהוראות אלו היא "חריג שיקול הדעת" הקובע כי המדינה חסינה מפני תביעה נזיקית התוקפת הפעלה או אי-הפעלה של סמכות הנתונה לשיקול דעתה. מכוח חריג זה, נדחתה תביעה נזיקית נגד הרשות לניירות ערך האמריקאית בבית המשפט המחוזי הצפוני של טקסס בשנת 2011 (Robert Juan Darte v. United States). בדומה לענייננו, בפסק הדין התובעים הפסידו את כספם בעקבות הונאת "פונזי" שנקראה "פרשת סטנפורד" ועתרו כנגד הרשות לקבלת פיצויים בגין נזקיהם הכספיים. טענתם

במוקד הערעור עמד הטיעון לפיו הטלת האחריות בנזיקין "מעבירה מסר נורמטיבי בעייתי שלפיו הרשות היא בגדר מבטח סיכונים של משקיעים"

ביהמ"ש פסק פה אחד כי רשויות המדינה אינן חסונות מהטלת אחריות נזיקית ואולם הטלת האחריות תעשה בזהירות ובמשורה

הייתה, כי על הרשות היה לחקור מוקדם יותר את סטנפורד שעמד בראש ההונאה ולנקוט נגדו פעולות מנע. בית המשפט בטקסס קבע כי ההחלטה לחקור ולהעמיד לדין כרוכה באופן מובהק בהפעלת שיקול דעת.

שופטי הרוב סברו כי לנגד המשקיעים עמדו נורות אזהרה רבות ביחס לטיב ההשקעה, התשואות הגבוהות שהובטחו, היעדר בטוחה אמיתית, היעדר מנגנון לגידור סיכונים, הקניית סמכות שיפוט בלעדית לבתי המשפט במדינת טקסס, וידיעה כי חב' יוטריו לא מחזיקה ברישיון, שכן כך צוין בהסכם ההשקעה. צוין כי לו הייתה הרשות פועלת באופן נמרץ ומהיר יותר יתכן שהנזק היה מצטמצם, אך התנהלות הרשות במקרה זה לא יצרה נסיבות יוצאות דופן המצדיקות את גלגול הסיכון שבהשקעה לפתחה של הרשות.

בדעת מיעוט, כב' השופט הנדל הגיע למסקנה שונה. לשיטתו, העובדה כי הרשות הפעילה סמכויות אכיפה מצביעה על הכרתה בנזק הצפוי להיגרם מפעילות חברה ללא רישיון. משכך, מתקיימת דרישת הצפיות. גישת הפסיקה מעניקה שיקול דעת רחב לרשות, אך גישה זו אינה שוללת את חובת הזהירות, משום ששלילה זו פירושה הקניית חסינות. עם זאת, יש לתת משקל לאשם התורם של התובעים. לדעת המיעוט, הרשות התרשלה בכך שלא ביצעה את ההכנות הדרושות להגשת הבקשה לצו מניעה זמני בשלב מוקדם יותר, כחודש לאחר שנתגלה כי יוטריו מפרה את התחייבותה לרשות לחדול מפעילות במאי 2015. בנוסף, משלא ערכה ביקורת במשרד החברה במהירות הנדרשת - כחודש לאחר הפרת התחייבותה כאמור. לגבי אי פרסום האזהרה הפרטנית, יש לזכור את החשש מתגובות שהפרסום הפומבי יגרור ומכגיעה בחקירת הרשות. עם זאת, על הרשות היה במקרה זה לפרסם את האזהרה הכללית בנוגע לחברות מסוג זה מוקדם יותר על מנת לצמצם את נזקי המשקיעים ובכך התרשלה.

כב' הש' הנדל סבר שהוכח קשר סיבתי בין היעדר פיקוח רגולטורי הולם לבין נזקי התובעים. לגבי האשם התורם, נורות האזהרה הרבות מחייבות להרים את שיעורו ל-50% ולא 30% כפי שקבע ביהמ"ש קמא. צוין שאין מקום לעודד השקעות לא אחראיות מהסוג הנ"ל; וכי המשקיעים הם מונע הנזק הזול ביותר.

השאלה אם להטיל על רשות אחריות בנזיקין בגין מחדלי אכיפה היא מורכבת. מצד אחד, מדובר בעובדי ציבור, אשר ההנחה הטבעית לגביהם היא שהם עושים את עבודתם נאמנה (בהעדר ראיות לשחיתות, חלילה). הטלת חבות נזיקית צפויה להכביד על עבודת הרשות, לייקרה ולטרבלה. מצד שני, הרשות היא נאמן הציבור וקיים אינטרס ציבורי להמריצה להפעיל את סמכויותיה כדי להגן על הציבור ולמנוע תקלות ונזקים. בית המשפט העליון בעניין הרשות לניירות ערך נקט בגישה שמרנית וזהירה, השומרת את הטלת האחריות למקרים קיצוניים.

לפסק הדין ראו: [ע"א 6313/19 רשות ניירות ערך נ' רותם שמואל \(נבו 11.04.2022\)](#).

השאלה אם להטיל אחריות בנזיקין על רשות ציבורית היא מורכבת וצפויה להכביד על עבודת הרשות

נדרש להסדיר

פרטיות שברירית

לאחרונה פורסם כי משרד המשפטים מקדם חקיקה מזרזת שתטיל על עסקים ישראלים חובות מיוחדות להגנת המידע הפרטי, אך זאת רק אם הם מייצאים שירותים לאירופה ולצורך התאמה לסטנדרט האירופאי. הן כוללות הגבלות על החזקת מידע שאינו נדרש למטרה שלשמה נאסף; חובה לדייק מידע; וחובה למחוק מידע לבקשת בעל המידע. חובות חשובות אלה מעוגנות בחקיקה אירופאית להגנת המידע הפרטי (General Data Protection Regulation). למרבה הצער, לחקיקה מתקדמת זו אין מקבילה בישראל, שפועלת לפי חוק הגנת פרטיות מיושן ובלתי רלבנטי לעידן האינטרנטי. על משרד המשפטים לתקן את החוק בכללותו, למען הגנה על אזרחי ישראל ולא על אזרחי אירופה, וזאת חלף תיקון מעוות שעלול לקבע את המצב הרעוע מלכתחילה של הגנת הפרטיות.

"לא יפגע אדם בפרטיות של זולתו ללא הסכמתו" – מצהיר סעיף 1 לחוק הגנת הפרטיות. עיקרון זה הורם למעמד חוקתי בשנת 1992, עם חקיקתו של חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, שקובע: "כל אדם זכאי לפרטיות ולצנעת חייו". בהתאם למעמד הגבוה, פגיעה בפרטיות עלולה להצמיח עוולה אזרחית ואף עבירה פלילית שעונשה עד חמש שנות מאסר. עם זאת, מקרים העולים לכותרות מזכירים לנו כי בפועל הפרטיות שלנו שברירית; ראו למשל תביעתו של עו"ד חיים רביה נגד המדינה בעניין פרקטיקה של שמירת תמונות של היוצאים והנכנסים ממדינת ישראל; והתביעות הייצוגיות המתמשכות משנת 2017 ומשנת 2018 כנגד פייסבוק בגין תיוג תמונות ללא הסכמה ובגין איסוף מידע על אנשים שכלל אינם רשומים ברשת החברתית; כמו גם תביעות ייצוגיות שהוגשו לאחרונה כנגד טוויטר בטענה לשימוש במידע ללא רשות משתמשיה.

על משרד המשפטים לתקן את חוק הגנת הפרטיות בכללותו, למען הגנה על אזרחי ישראל, וזאת חלף תיקון מעוות שעלול לקבע את המצב הרעוע מלכתחילה של הגנת הפרטיות

היזמה האחרונה שקידם משרד המשפטים הוא תיקון 14 לחוק הגנת הפרטיות – לכאורה זהו תיקון רחב היקף, שמטרתו לעדכן את החוק למציאות הדיגיטלית. אך מבט מקרוב מלמד כי זהו תיקון חלקי וחסר. שלושה חידושים הוצעו בו: העצמת האכיפה: התיקון מצייד את הרשות להגנת הפרטיות בסמכויות פיקוח, לרבות חדרה לחומר מחשב במקרים בהם מתעורר חשד להפרת החוק. בנוסף הוספה סמכות מנהלית להטיל על מפרי החוק עיצומים כספיים, עד 800,000 ₪. הקלת הנטל הרגולטורי: הניסיון שהצטבר הצביע על כך שההסדר הישן אינו מתאים למציאות הטכנולוגית שבה קיימים מאגרי מידע רבים, ואף עלול להוות מעין "תעודת כשרות" לעיבוד מידע בלתי לגיטימי. לפיכך הוצע לצמצם את חובת הרישום למאגרי מידע גדולים של יותר מ-100,000 אנשים, הנאספים על ידי גוף ציבורי או גוף שמטרתו איסוף מידע לצורך מסירתו לאחר כדרך עיסוק, או שהמידע נאסף מאנשים ללא הסכמתם. חובת הרישום תחול גם על מאגרי מידע שיש בהם יותר מ-500,000 אנשים ושהמידע בהם הוא בעל רגישות מיוחדת; כגון מידע רפואי, מידע על צנעת חייו האישיים של אדם, דעותיו הפוליטיות ואמונותיו. התיקון יעסוק גם בהגדרת מונחים: למשל, המונח "מידע" תוקן באופן המסדיר התייחסות לנתונים אישיים כגון ת.ז., טביעת אצבע, כתובת וטלפון, לגביהם כבר נקבע בפסיקה שהם נכללים בגדר ענייניו הפרטיים של אדם.

ומה חסר? הרבה. החסרים בחקיקה הישראלית בולטים בהשוואה לחקיקה באירופה ובארה"ב. הרגולציה האירופאית ה"GDPR", חוגגת עתה את שנתה הרביעית ונחשבת לאחת הקשוחות הקיימות בתחום הגנת הפרטיות. זו נכנסה לתוקף בשנת 2016 וממאי 2018 נאכפת על ידי הנציבות. היא מגנה על זכותו של אדם שנאסף לגביו מידע ומכילה הוראות מחייבות כלפי גופים האוספים ומעבדים מידע אישי המצוי ברשת. סעיף 5 של ה-GDPR קובע את הכללים המחייבים באיסוף ועיבוד נתונים אישיים: הנתונים יאספו למטרות לגיטימיות ומפורשות ויוגבלו לאותן מטרות; הנתונים יהיו מדויקים ובמידה ולא יתוקנו; הנתונים יעובדו באופן שקוף ותוך אבטחת מידע. בפרק 3 מוסדרות זכויות מהותיות, כגון: הזכות לשקיפות המידע הנאסף ומטרת עיבודו; הזכות של הפרט לנייד את המידע לגורם אחר; הזכות להתנגד ליצירת פרופיל; הזכות להישכת. אזרחי אירופה זכאים לקבל מידע שנאסף על אודותיהם באופן מפורט, בשפה ברורה, בכתב

וללא עלות. הם זכאים לדרוש תיקון מידי של טעויות וכן מחיקה. ארגונים בהם מבוצע עיבוד נתונים בהיקפים גדולים מחויבים במיני קצין ציות.

החוק האירופאי מטיל קנסות כבדים (עשרות מיליוני יורו) על מפרי הוראותיו. אמזון כבר שילמה למעלה מ- 746 מיליון יורו בשל הפרות חוזרות של ה-GDPR. וואטסאפ שילמה קנסות של למעלה מ-225 מיליון יורו בגלל שיתוף חסר של תהליך עיבוד המידע במסגרת הודעת הפרטיות שלה. [ברשת קיימים אתרים שעוקבים תדיר אחר עסקים מפרי הרגולציה ומפרטים קנסות ששולמו.](#)

כבר בשנה הראשונה לאכיפה הוגשו מעל 144,000 תלונות על אי קיום הוראות החוק (הרוב בקשר לטלמרקטינג) ונרשמו מעל 89,000 הודעות של חברות על דליפת נתונים.

בארה"ב, רשות הסחר הפדרלית אמונה על הזכות לפרטיות מכח חוק הסחר הפדרלי (Federal Trade Commerce Act). לאחרונה, הרשות הטילה קנס בסך 150 מיליון דולר על טוויטר בשל שימוש שלא כדין בנתונים פרטיים של משתמשים (מיילים ומספרי טלפון), לצורך פרסום מטורגט. לפני מספר חודשים הוטל קנס של 1.5 מיליון דולר על חברה המפעילה אפליקציה המסייעת לקטינים להפחית במשקל, היות ואספה מידע אישי על קטינים ללא הסכמת הוריהם. החברה נדרשה להשמיד את האלגוריתם שפיתחה בהתבסס על מידע פרטי שהושג שלא כדין.

הטכנולוגיה המתקדמת של היום, המאפשרת איסוף נתונים בכמות עצומה, יוצרת איומים משמעותיים על הזכות שלנו לפרטיות. ראוי היה שהזכויות המהותיות שלפי הרגולציה האירופאית והאמריקאית תעמודנה לנגד עיני המחוקק הישראלי בבואו לתקן את המצב הקיים, במקום להעמיק את הפער.

החוק לניקיון האינטרנט

פוסטים אלימים ברשתות החברתיות משחירים את השיח הציבורי. לאחרונה קיבלנו תזכורת בפוסט בטוויטר שקרא לרצח של ראש האופוזיציה. לעומת האיחוד האירופי שבמאי האחרון פרסם הצעה לרגולציה של השוק הדיגיטלי, ישראל מפגרת מאחור.

חוק השירותים הדיגיטליים וחוק השווקים הדיגיטליים הם חוקים שאירופה מקדמת בשאיפה ליצור מרחב דיגיטלי הוגן: סביבה של פעילות שבה מוגנות זכויות יסוד. הרקע נעוץ בהתפתחות הדרמטית של השירותים הדיגיטליים הנפרשת על מגוון תחומי החיים. בשנת 2018, לא פחות מ-76% מהאירופאים אמרו שהם משתמשים קבועים של פלטפורמות שיתוף-וידאו או שירותי מוזיקה, 72% קנו באופן מקוון, ו-70% השתמשו ברשתות חברתיות. בד בבד גדל הסיכון לשימוש לרעה במדיה המקוונת: סחר לא חוקי, אינפורמציה מיניפולטיבית, תכני שנאה, הסתה לטרור, ניצול מיני של ילדים.

החוק לניקיון האינטרנט מכונה DSA (The Digital Services Act), ומטרתו להסיר תכנים פוגעניים, למנוע הפצת מידע כוזב ולהיאבק בהונאות. השפעה ברורה צפויה על הפלטפורמות הגדולות: Facebook, Instagram, Twitter, YouTube, Tik-Tok. לפי החוק, פלטפורמה לא תוכל לחמוק מאחריות לתוכן פוגעני שהיא מאפשרת לפרסם; הפטור מאחריות מותנה בכך שלא ידעה על התוכן (כגון הסתה לטרור, דיבה, פרסומים גזעניים או פורנוגרפיה של קטינים), ומשידעה - פעלה להסירו. על הפלטפורמה לאפשר לציבור להתלונן, ולפרסם החלטה מנומקת. החוק מחייב את הפלטפורמה לקבוע נקודת תקשורת נגישה, מעין קבלת קהל אלקטרונית.

במאבק בהונאות, הרגולציה מחייבת את הפלטפורמות לזהות את בעלי העסקים. "הכר את המוכר" מהווה דרישה לפרסם את שם בעל העסק, דרכי התקשרות וחשבון הבנק. זיהוי מוקדם של המוכר צפוי לסנן נוכלים המנסים לעקוץ צרכנים תמימים ברשת. פלטפורמות צריכות לנקוט בצעדים כנגד מי שהשתמש לרעה ברשת, כגון פרסום שקר

חוק השירותים הדיגיטליים וחוק השווקים הדיגיטליים הם חוקים שאירופה מקדמת בשאיפה ליצור מרחב דיגיטלי הוגן

או זיכיונים בבחירות. ואולם, החלטה לסגור חשבון כפופה לזכות השימוע, בשל פגיעה בחופש הביטוי והעיסוק. החוק מחיל כללים של מנהל ציבורי על חברות מסחריות.

ה-DMA הוא חוק אירופאי משלים (Digital Markets Act), המבקש להבטיח תחרותיות ושוויון הזדמנויות. מדובר בכללי עשה ואל-תעשה, שנועדו למנוע מחברות הביג-טק לנצל לרעה את כח-השוק שלהן. החוק חל רק על הגדולות באמת: חברה שמחזור ההכנסות שלה מעל 7.5 מיליארד יורו במשך שלוש שנים ובעלת 75 מיליון משתמשים חודשיים. חברה כזו מכונה "שומרת שער" ועליה לשמור על שערים פתוחים: לאפשר גישה לכל עסק המבקש להשתמש בפלטפורמה, ומצד שני - להימנע מלכבול את העסק לעבוד רק איתה. אלה המכונות GAFAM, Google, Apple, Facebook, Amazon, Microsoft - נופלות פנימה.

חוק ה-DMA מחייב את הפלטפורמות לאפשר למשתמשים לבטל התקנה של אפליקציות; לאפשר לעסקים לתקשר עם לקוחות מחוץ לפלטפורמה; לתת לעסקים מידע על תחשיב התשלומים הנוגע להם; ולתת אפשרות להורדת אפליקציות מתחרות. צווי "אל תעשה" כוללים: איסור להשתמש במידע על עסקים הפועלים בפלטפורמה כדי להתחרות בהם; איסור על דירוג מפלה של מוצר המקודם על ידי הפלטפורמה; איסור לחייב מפתחי אפליקציות להשתמש בממשקים של הפלטפורמה; איסור על מעקב אחר משתמשים לצורך פרסומת פרסונלית ללא הסכמה מפורשת. האכיפה צפויה להתחיל בשנת 2023 (לאחר סיום הליכי החקיקה). הפרת חוק השירותים הדיגיטליים כרוכה בקנס כספי של 6% ממחזור המכירות. חוק ה-DMA מאפשר קנסות גבוהים של 10% בהפרה ראשונה ועד 20% בהפרות חוזרות.

והביקורת? כותרות מסוג "אירופה נגד חברות הביג-טק" מציגות מתח בין האיחוד לתאגידים האמריקאים. טענה מוכרת היא שהאינטרנט צריך להיות נקי מאסדרה, גם על חשבון ערכים של אמת בפרסום. נטען כי התערבות רגולטורית עלולה להחליש תמריצי חדשנות החיוניים לקידום האינטרנט. ואולם, השאיפה לחדשנות, המוקפת הילה של זוהר, אינה יכולה למחוק שיקולים של סדר ציבורי. האינטרנט הוא מרחב עוצמתי עמוס בפעילות אנושית. אין מקום לטיעון ציני שיש לעזוב את האינטרנט ללא אסדרה. הוכחות מהשטח מלמדות כי מרחב פרוץ מזמין פגיעה בזכויות (פגיעה בפרטיות, פייק ניוז, הוצאת דיבה), והתנהלות דורסנית של המונופולים הגדולים. איזון אינטרסים הוא שם המשחק, והוא נכון גם לזירה האינטרנטית. ישראל, כמדינה קטנה, נרתעת מהטלת מגבלות על חברות זרות, למרות שהן משפיעות על אזרחיה. אך עסקים אוהבים לעשות עסקים, גם בישראל, ואין סיבה להניח שכללים בינלאומיים של אחריות יבריחו אותם מכאן. וזוהי השעה: בעת שאירופה מרימה את הדגל, ראוי לחזק את האסדרה של הפעילות במרחב המקוון, גם בישראל.

כיכר העיר החדשה

בדצמבר 2022 פרסם משרד התקשורת דו"ח לבחינת אסדרת תוכן המופץ בפלטפורמות דיגיטליות (דו"ח הצוות המייעץ לשר התקשורת לבחינת האסדרה על פלטפורמות תוכן דיגיטליות, דצמבר 2022). הצורך בעבודה עלה משום שפלטפורמות דיגיטליות אינן כפופות לרגולציה המחייבת את השחקנים בענף שידורי הטלוויזיה, וזאת חרף קווי הדמיון בצריכת התכנים. סוגיות דוגמת תכנים פוגעניים, סיקור חדשותי מאוזן וקידום תחרות בשידורי אינטרנט אינן מטופלות כיום באמצעות כללי משפט ייעודיים.

מטבע הדברים, קיימת הסתייגות מהותית להטיל פיקוח על פלטפורמות דיגיטליות, מאחר שאלה נתפסים כ"כיכר העיר החדשה" המהווה מקום להתבטאות חופשית. פלטפורמות אינטרנטיות מהוות כר פורה לפעילויות חברתיות דוגמת הפצת רעיונות, דעות ומחאות ונצפים בהם היקפי שימוש גבוהים (ראו מחקרו של אלעד גיל "עמדות הציבור בנושא השיח הציבורי באתרי שיתוף תוכן ורשתות חברתיות", תכלית, המכון למדיניות ישראלית, יוני 2022). הממצאים מראים שרשתות חברתיות נחשבות מקור

מדובר בכללי עשה ואל-תעשה,
שנועדו למנוע מחברות הביג-טק
לנצל לרעה את כח-השוק שלהן

נטען כי התערבות רגולטורית עלולה
להחליש תמריצי חדשנות החיוניים
לקידום האינטרנט

**מטבע הדברים, קיימת הסתייגות
מהותית להטיל פיקוח על פלטפורמות
דיגיטליות, מאחר שאלה נתפסות
כ'כיכר העיר החדשה' המהווה מקום
להתבטאות חופשית**

**בכל קבוצות הגילאים שנבדקו,
רשתות חברתיות משמשות בעיקר
לצריכת חדשות**

עיקרי לצריכת חדשות עבור 48% מהצעירים עד גיל 29. בכל קבוצות הגילאים שנבדקו, רשתות חברתיות משמשות בעיקר לצריכת חדשות. לכן, כל מידע שמתפרסם ברשתות החברתיות מופץ לרבים ועלול לייצר רושם של סיקור נכון כשהוא לא בהכרח מאוזן או אף פוגעני.

הוועדה רואה בפלטפורמות כפועלות במרחב הציבורי וסבורה שיש להתייחס אליהן כגוף דו-מהותי נוכח השפעתן הרחבה על הציבור. הוועדה המליצה על עקרונות לשמירת חופש הביטוי והתחרותיות תוך הרמוניה עם כללים בינלאומיים. ה-Digital Service Act האירופאי מהווה מודל לאסדרת היבטי התוכן בפלטפורמות דיגיטליות. חוק זה אומץ ביולי 2022 ומטפל באחריות הפלטפורמות לתכנים לא חוקיים המופצים באמצעותה.

המלצות הוועדה הן להטיל על פלטפורמות דיגיטליות הוראות ברורות לטיפול בתכנים אסורים המהווים לפי הדין בישראל עבירה פלילית או עוולה אזרחית, וזאת נוכח ההתפשטות המהירה במרחב האינטרנטי:

הטלת אחריות משפטית (פלילית או נזיקית) על מפעילי הפלטפורמות ביחס לתכנים בלתי חוקיים ופוגעניים שהובאו לידיעתם. אחריות זו תוטל בהתאם לתוכן המפורסם, לדוגמה: תוכן מיני פוגעני או תוכן פוגעני כלפי קטינים. אחריות זו תיצור תמריץ למפעילי הפלטפורמות לטפל בתכנים פוגעניים. כדי למנוע אפקט מצנן, תיבחן סבירות הטיפול מצד הפלטפורמה בתכנים על פי סוגם, חומרתם ומהירות הטיפול בהם. תוטל חסינות מותנית על פי שאלת המודעות לקיום תכנים פוגעניים ואופן הטיפול בהם.

הסמכת בתי המשפט להוציא צווים למפעילי הפלטפורמות להסרת תכנים ספציפיים, באמצעות תביעה שתוגש על ידי תובע ייעודי שהוסמך בידי היועמ"ש לממשלה. הוועדה ציינה שניתן להרחיב סמכות זו לתכנים שעלולים לסכן באופן משמעותי את ביטחונם הפיזי או את שלומם הנפשי של קטינים גם אם אינם אסורים בדין (דוגמת בריונות והחרמות).

הקמת מנגנון "הודעה ופעולה" שיאפשר למשתמשים ולצדדים שלישיים לפנות למפעילי הפלטפורמות בתלונה על תכנים בלתי חוקיים פוגעניים ולקבל עדכון בדבר הטיפול בתלונה. הצדדים השלישיים המורשים הם גופים שעוסקים בניטור תכנים בהתאם לתחום עיסוקם ועומדים בתנאי סף מסוימים או שמונו על ידי רגולטור ייעודי, ולכן נחשבים אמינים ויקבלו תיעדוף בטיפול בפניותיהם.

הטלת חובה כללית על מפעילי הפלטפורמות לאמץ באופן מידתי מערכות שתפקידן לצמצם הפצה של תכנים בלתי חוקיים פוגעניים.

הוועדה התייחסה להחלת כללי המשפט המנהלי על פלטפורמות דיגיטליות. מכוח כללים אלה ניתן להטיל על הפלטפורמה חובת יידוע של משתמשים בדבר הגבלות שהוטלו על חשבונותיהם בצירוף הנמקת הסיבות, סוג ההגבלות ויזום הטלתן; בתוך כך מומלץ לחייב את הפלטפורמה להנגיש לציבור המשתמשים את כללי הקהילה שלה ותנאי השימוש בפלטפורמה; לזהות תוכן ממומן כמו גם להחיל מנגנון של ערעור דו-שלבי על החלטותיה (שאינו אוטומטי במלואו).

המלצה נוספת של הוועדה נוגעת לחובות שקיפות שתוטלנה על הפלטפורמות בנוגע להיקף השימוש בה, אופי התכנים המפורסמים באמצעותה ונתונים הנוגעים לאכיפת כלליה. המידע ידווח שנתיית לרגולטור שיפרסם את עיקרי הממצאים לציבור אחת לשנה, למעט מידע שיש סיבה עניינית שלא לפרסמו (דוגמת סוד מסחרי). לדעת הוועדה, שקיפות זו תגשים תכליות מהותיות של הבנת המרחב המקוון בהיבטים הנוגעים לציבור, למדינה, לרגולטור ולמפעילים עצמם. הוועדה מוסיפה ומתייחסת לחובת הפלטפורמות לאתר, להעריך ולנתח סיכונים מערכתיים שעשויים לנבוע מפעילותם ובפרט כאלו הייחודיים לישראל בהיבטים שונים. סיכונים אלו נוגעים להפצת תוכן בלתי חוקי, השפעות שליליות ביחס לזכויות יסוד של המשתמשים, השפעות שליליות

ביחס לשיח האזרחי והשפעות שליליות ביחס לשלמות הגוף והנפש של האדם.

הוועדה ממליצה להקים גוף פיקוח ייעודי לעקוב אחר פעילותן של הפלטפורמות הדיגיטליות. הגוף יתקצב ע"י המדינה, יפעל לפי הדין הישראלי ויוכל לפנות לבית משפט בישראל שיוסמך לברר סכסוכים כנגד חברות בינלאומיות שאינן יושבות בישראל. הוועדה סבורה שראוי לחייב את החברה הזרה להקים נציגות בישראל, ליצירת נגישות והקלת האכיפה.

יוער כי המלצות הוועדה מותנות בעמידה במאפיינים מצטברים: היקף משתמשים של 5% מאוכלוסיית המדינה ובלבד שהשירות כפלטפורמה מסופק בישראל.

לדו"ח ראו: [לירן אבישר בן-חורין ואח', הצוות המייעץ לשר התקשורת לבחינת האסדרה על פלטפורמות תוכן דיגיטליות \(דצמבר 2022\).](#)

חובת היידוע בעידן הדיגיטלי

הרשות להגנת הפרטיות פרסמה ביולי 2022 נייר עמדה המתייחס לחובות היידוע המוטלות על בעל מאגר מידע בקשר עם מידע פרטי המוחזק על ידו. במסגרת הדוח, הרשות פירטה על חובת היידוע כחלק מהסכמה מדעת; על איסוף מידע במערכות מבוססות אלגוריתם או בינה מלאכותית; הבחנה בין הסכמה מראש לאיסוף מידע לבין שימוש במידע שנאסף ואף הוסיפה הנחיות והמלצות באופן יישום הוראות החוק. הבסיס החוקי לאסדרה מצוי בסעיף 11 לחוק הגנת הפרטיות, התשמ"א-1981, הקובע כך: "פניה לאדם לקבלת מידע לשם החזקתו או שימוש בו במאגר מידע תלווה בהודעה שיצינו בה –

(1) אם חלה על אותו אדם חובה חוקית למסור את המידע, או שמסירת המידע תלויה ברצונו ובהסכמתו;

(2) המטרה אשר לשמה מבוקש המידע;

(3) למי יימסר המידע ומטרות המסירה."

לפי הוראת חוק זו, איסוף ושימוש במידע על אודות אדם מתאפשר בשני מצבים: מכוח הסכמת האדם בעל המידע או כאשר הם נעשים מכוח הסכמה שבדין. הוראת החוק מטילה חובה לפנות לאדם לצורך קבלת המידע, להסביר את סיבת הבקשה, ולציין אם ישנה חובה בדין למסירת המידע.

חובת יידוע כחלק מהליך קבלת הסכמה: הרשות הדגישה כי ייתכן מצב בו מבקש המידע ירצה לעשות שימוש במידע שלא לצורך שעבורו הוא נמסר. במצב כזה, על אוסף המידע לפרט את כלל הנתונים הנדרשים לקבלת הסכמה לשימוש. דרישה זו מתחייבת מכוח סעיף 3 בחוק הגנת הפרטיות, הדורש "הסכמה מדעת". היקף היידוע לצורך הסכמה מדעת מושפע מנתונים שונים כגון: זהות המבקש, אופי מערכת היחסים בין הצדדים ורגישות המידע. ככל שהמידע יהיה רגיש יותר, דורשת הרשות שהיקף היידוע ביחס לאופי שמירת המידע יהיה רחב יותר. יסוד ה"הסכמה מדעת" נבחן בפרשת קלנסואה. במסגרת הפרשה, דרשה העירייה מעובדות חינוך בבתי ספר להחתים את כרטיס העבודה בהחתמה ביומטריית (החתמת שעון עבודה ע"י טביעת אצבע), במטרה למנוע דיווחים שקריים. העותרות (באמצעות הסתדרות העובדים) טענו שמדובר בפגיעה בפרטיות, מאחר שמידע ביומטרי הוא פרטי ואינו נחוץ לטובת החתמת כרטיס עבודה, בעוד שהעירייה כמעסיקה טענה שמדובר במנגנון פיקוח לגיטימי. בית הדין הארצי לעבודה פסק כי עצם איסוף המידע והכנסתו למאגר מהווה פגיעה בפרטיות ובאוטונומיה של הפרט, ולכן נדרשת הסכמה מדעת [ס"ק (תל אביב-יפו) 49718-11-12]. עיירת קלנסואה נ' הסתדרות העובדים הכללית החדשה].

בית הדין בחן האם המעסיק מסר מידע מספק ביחס לאיסוף המידע, אופי השימוש בו, מי בעל הגישה למאגר המידע, מהן הסכנות הכרוכות במסירת מידע ביומטרי ושאלות נוספות שמטרתן לבחון את התנאים שהציבה הרשות ביחס לבחינת יסוד "הסכמה מדעת" כחלק מדרישות סעיף 3 לחוק. בעניינינו, פסק בית הדין שלא התקיימו התנאים

חוק הגנת הפרטיות מטיל חובה לפנות לאדם לצורך קבלת המידע, להסביר את סיבת הבקשה, ולציין אם ישנה חובה בדין למסירת המידע

להסכמה מדעת כאמור משום שלא סופק לעותרות מידע מקיף ביחס לאחזקתו, שימוש והסכנות הכרוכות באופן התואם את המידע הרגיש אותו מבקשת העירייה מהעותרות.

איסוף מידע במערכות מבוססות אלגוריתם או בינה מלאכותית: השימוש במערכות מבוססות אלגוריתם מקשה על בעל המידע לדעת איזה מידע על אודותיו נאסף ונשמר, ולשם אילו מטרת נאסף. היעדר שקיפות פוגע ביכולת הפיקוח והבקרה. בשל דפוס הפעילות של האלגוריתמים, הם מטבעם אינם שקופים לציבור ומתנהלים כ"קופסא שחורה". בהקשר זה הרשות הדגישה כי סעיף 11 לחוק הגנת הפרטיות מטיל חובת יידוע בשלב איסוף המידע, גם על גורמים האוספים מידע באמצעות בינה מלאכותית.

הבחנה בין הסכמה מראש לאיסוף מידע לבין שימוש במידע שנאסף: הרשות הנחתה לקבל הסכמה מדעת של בעל המידע הן לאיסוף המידע והן לשימוש בו. אמנם, בקשת אישור מחדש בכל עת בה יידרש שימוש במידע המצוי במאגר תדרוש הקצאת משאבים ותוביל לעלויות רבות; אך מנגד, בהיעדר עדכון והסכמה מודעת בגין שימוש במידע כאמור, צפויה פגיעה ממשית בזכותו של אדם לפרטיותו. הרשות ציינה שבהתאם לסעיף 3 לחוק הגנת הפרטיות, נדרשת "הסכמה מדעת" הן לאיסוף המידע והן לשימוש בו, כך שמבקש המידע נדרש כבר בעת בקשת המידע לציין מהי תכלית האיסוף ומי יבצע שימוש במידע האמור. כמו-כן הרשות המליצה שכלל שהמידע שנאסף רגיש יותר, כך רצוי שהיקף הפרטים שימסרו לנושא יהיה רב ומפורט יותר.

לשם השוואה, בקליפורניה נחקק לאחרונה יחסית חוק המטפל באופן ייעודי בהגנת פרטיות המידע: [California Consumer Privacy Act of 2018 \(CCPA\)](#). המחוקק הכיר בפערי כוחות בין בעל המידע לבין אוסף המידע, ובסיכון האינהרנטי לפגיעה בפרטיות שנוצר בעקבות אגירת מידע אישי על צרכנים. הצורך ביצירת מנגנון פיקוח ובקרה להגנת המידע בא לידי ביטוי למשל בדרישה לקיים מנגנון אבטחה התואם את אופי המידע הנשמר במאגר העסק: "A business that collects a consumer's personal information shall implement reasonable security procedures and practices appropriate to the nature of the personal information to protect the personal information from unauthorized or illegal access, destruction, use, modification, or disclosure in accordance with Section 1798.81.5".

החוק בקליפורניה מעגן באופן מפורש רשימה של זכויות צרכניות במטרה להגן על פרטיות המידע הנאסף, כגון: הזכות לדעת - זכות האזרח לקבל מידע שנאסף לגבי; זכות מחיקה - הזכות של האזרח לבקש מעסקים שימחקו מידע אישי שאספו לגבי; הזכות לבטל הסכמה - זכות האזרח להפסיק למכור או לשתף את המידע שנאסף לגבי עם עסקים אחרים; הזכות לתקן - זכות האזרח לבקש מעסקים לתקן מידע לא מדויק שמוחזק לגבי; הזכות להגביל את השימוש והחשיפה למידע אישי רגיש - זכות האזרח להגביל את סוג, אופי והיקף המידע המחוזק לגבי ולהתירו למטרות מוגבלות ומסוימות.

הנחיות והמלצות: הרשות ציינה כי חובת היידוע חלה תמיד כאשר מתבצע איסוף מידע אישי. כל גורם המבקש מידע אישי צריך לפרט בפנייתו את סוג המידע, את מי עשוי המידע לשמש ולשם איזו מטרה נאסף. איסוף מידע ושימוש בו ללא יידוע מספק משליך על תוקף ה"הסכמה מדעת" ועשוי להוות הפרה של חוק הגנת הפרטיות. על בעל המאגר לוודא שהיידוע יתבצע בשפה ברורה ונגישה, המפרטת את אופן שמירת המידע ואשר מתחשבת בנתוני הלקוח (כגון גיל, ארץ מולדת ומוגבלויות נוספות העשויות להשפיע על הבנת הבקשה). ככל שיעלו פערים בין התאמת בקשת המידע לזהות הלקוח, הדבר עשוי להשליך על תוקף ההסכמה מדעת. ככל שמדובר במידע רגיש במיוחד (כגון: שמירת טביעות אצבע; DNA או כל אמצעי זיהוי ביומטרי), וקיים חשש בדבר חופשיות ההחלטה להסכים למסירת המידע, רצוי שמבקש המידע ימסור פרטים נוספים וברורים יותר על שמירת המידע והשימוש בו.

[לנייר העמדה "חובת יידוע במסגרת איסוף ושימוש במידע אישי"](#)

בית הדין פסק שלא התקיימו התנאים להסכמה מדעת משום שלא סופק לעותרות מידע מקיף ביחס לאחזקה ולשימוש במידע הרגיש

הרשות ציינה כי חובת היידוע חלה תמיד כאשר מתבצע איסוף מידע אישי. כל גורם המבקש מידע אישי צריך לפרט בפנייתו את סוג המידע, את מי עשוי המידע לשמש ולשם איזו מטרה נאסף

מטבעות קריפטוגרפיים

אנו סוקרים כאן מאמר ממרס 2021 המתייחס להנפקת מטבעות קריפטוגרפיים למסחר בארה"ב: "Regulation of Crypto: Who is the Securities and Exchange Commission Protecting?"

המאמר סוקר את גישת הרשות לניירות ערך האמריקאית בנוגע לאופן בו ניתן להנפיק מטבעות למסחר. כותבת המאמר מציגה ביקורת כלפי "העמדה המכבידה" של הרשות ובתי המשפט, וקוראת לשינוי תודעתי, מתוך השקפה שגיוס כספים לפיתוח מטבעות דיגיטליים יסייע להתפתחות הטכנולוגיה ולהנעת הכלכלה האמריקאית.

המחקר מבקר את עמדת הרשות באמצעות שני פסקי דין. בשניהם דובר בתאגידים שביקשו להנפיק מטבעות קריפטוגרפיים בהליך בן שני שלבים: השלב הראשון הוא מכירת זכות חוזית לרכישת מטבעות, והשלב השני - קבלת המטבעות עצמם, לאחר שהפקו, בהליך פטור מתשקיף. הרשות טענה, כי הליך דו-שלבי כזה מנוגד לכללים המחייבים קבלת אישור רגולטורי מראש, לרבות פרסום תשקיף. ואולם לטענת הכותבת, עמדת הרשות ופסיקת בית המשפט מובילות להגירה של יזמי המטבעות אל מחוץ לארה"ב, ועלולות להשאיר את המשקיעים בארה"ב מחוץ למהפכה הקריפטוגרפית.

ההליך הדו-שלבי בו מדובר מכונה: SAFT: Simple Agreement for future tokens. הוא מסווג כחוזה השקעה: המטרה המרכזית של היזם היא לגייס כספים לפיתוח מטבע דיגיטלי עתידי, ואילו מטרת המשקיע היא להשתתף במיזם בשאיפה לרווח. ההליך הדו-שלבי, בו נמכרת זכות חוזית תחילה, מאפשר גיוס הון הנדרש לצורך עצם הפיתוח. המשקיעים מקבלים בשלב ראשון זכות חוזית לקבלת המטבעות בעתיד, כאשר הפיתוח יסתיים. הטענה לפטור מחובת תשקיף מבוססת על כך שכאשר המשקיע משקיע את כספו, הוא אינו מקבל נכס אלא רק זכות חוזית לנכס עתידי.

הרשות האמריקאית אסרה על הנפקת מטבעות דיגיטליים בדרך זו. הרשות נימקה את עמדתה בהגנה על משקיעים מפני הונאות. הרשות מצאה שהליך ההנפקה הדו שלבי אינו אלא תכנית אחת של הפצת המטבעות לציבור הרחב, וזו מחייבת פרסום תשקיף וקבלת אישור רגולטורי מראש.

שני פסקי דין של בית המשפט המחוזי בניו יורק תמכו בעמדת הרשות ואפשרו לעצור את הנפקת המטבעות בהליך דו-שלבי כנ"ל. פסק הדין בעניין SEC v. Telegram Group Inc. שניתן במרץ 2020 בו חב' טלגרם פעלה לגייס כספים ממשקיעים כנגד הבטחה עתידית להנפיק מטבע דיגיטלי הנקרא "Grams". גיוס הכספים נעשה במהלך דו שלבי, בו ניתנו תחילה זכויות חוזיות לרכישת המטבע בעתיד. בטרם ההנפקה לציבור, הרשות הגישה תביעה כנגד טלגרם בטענה להנפקת מטבע דיגיטלי ללא אישור רגולטורי. הרשות ביקשה וקיבלה צו מניעה בנימוק שיש למנוע "הצפת השוק" במטבעות דיגיטליים שנמכרו שלא כחוק. טלגרם טענה כי יש לראות את שני שלבי ההנפקה כשני אירועים נפרדים, וכי היא עומדת בתנאי הפטור מחובת התשקיף. ואולם בית המשפט פסק, כי הנפקת המטבעות בשני שלבים, חוזי ונכסי, הם חלק מתכנית אחת של הפצת מטבעות לשוק, והדבר מהווה מכירת נכס המחויבת באישור רגולטורי מוקדם.

בפרשת SEC v. Kik Interactive שניתן בספטמבר 2020, תביעת הרשות נסבה על הנפקת נכס ללא רישום כדין ולחלופין ללא עמידה בתנאי הפטור מתשקיף. הרשות טענה כי אופן ההנפקה של המטבע לא מזכה בפטור מרישום רגולטורי. גם כאן, בית המשפט פסק כי שני השלבים של הנפקת המטבעות הקריפטוגרפיים, שלב מכירת החוזה ולאחריו העברת הבעלות במטבע, היוו חלק מתכנית אחת של הפצה ומכירת המטבעות לציבור, ומשכך היה על החברה לקבל אישור מוקדם להנפקה.

ביסוד שני פסקי הדין עומד האינטרס לאסדר את הנפקת המטבעות הדיגיטליים. קיים חשש שחברות תנצלנה לרעה את הפרצה על מנת להנפיק מטבעות לציבור בדרך שלא

ביסוד פסקי הדין עומד האינטרס לאסדר את הנפקת המטבעות הדיגיטליים. קיים חשש שחברות תנצלנה לרעה את הפרצה בחוק על מנת להנפיק מטבעות לציבור בדרך שלא עומדת בדרישות הרגולטוריות, ובראשן חובת התשקיף

עומדת בדרישות הרגולטוריות, ובראשן חובת התשקיף. בית המשפט אימץ את עמדת הרשות, אף כי לא נמצאו ראיות לתרמית או מניפולציה. במאמר מוצגים פתרונות אפשריים למה שמכונה "רגולציית יתר" בנוגע להנפקת מטבעות קריפטוגרפיים.

דעה מעניינת היא שאין להתייחס להנפקות אלו כאל מכירת נכסים. הסיבה לכך היא שהמטבעות לא נמכרים כנכס קיים אלא רק כזכות חוזית לקבל מוצר עתידי. לפי הנטען, אין לפסול הזדמנות של משקיעים מהציבור להשתתף ולהשקיע במיזם עתידי לכריית מטבעות דיגיטליים, אף אם בשלב ההשקעה מטבעות אלה קיימים רק "על הנייר"; וזאת כל עוד הסיכון למשקיע הוא שקוף וברור. פתרון נוסף הוא להתייחס אל המשקיעים כמחזיקי אג"ח: תשלום החוב כלפיהם יוחזר במטבעות דיגיטליים, לאחר שהפרויקט יושלם.

החשש להונאה מהווה בעיה מרכזית במרחב המטבעות הדיגיטליים. עם זאת, קיים אינטרס ציבורי לאפשר לציבור מגוון השקעות, גם בתחומים חדשניים המלווים בסיכון. עמדת הרשות האמריקאית אינה חוסמת השקעה מסוג זה, ואולם היא מחייבת את יזמי המטבעות הדיגיטליים לפרסם תשקיף עם מלוא המידע הרלבנטי לציבור המשקיעים.

נציין כי גם בישראל אנו עדים להתעוררות רגולטורית. בינואר 2022, הרשות לניירות ערך הישראלית פרסמה נייר עמדה שנושאו: אזהרה ליזמים המבקשים להציע השקעות לא מפוקחות. נייר העמדה פונה ליזמים המעוניינים לגייס הון ממשקיעים פרטיים ומזהיר אותם מלהציע השקעות לא מפוקחות לציבור הרחב. על פי נייר העמדה, כאשר מציעים לציבור הרחב להצטרף להשקעה פיננסית במיזם באמצעות תאגיד, על המציעים לשאול עצמם שלוש שאלות – האם אתם מציעים לציבור ניירות ערך? האם דיני ניירות ערך חלים על הצעת ההשקעה? והאם עליכם לפרסם תשקיף? בנוסף, מצוין בנייר העמדה כי החובה לפרסם תשקיף עשויה לחול על מגוון סוגי השקעות. מטרתו של נייר העמדה הוא להזהיר יזמים המבקשים להציע השקעות לא מפוקחות מלעבור על ס' 15 (א) לחוק ניירות ערך.

הרשות בנייר העמדה הציגה מס' דגשים שאובים מן החוק עליהם יש לעמוד בעת הצעה של ניירות ערך לציבור. בעת הצעה שכזו, על המציע לעמוד בכללים אלו על מנת שלא להפר את הדין: הצעה ללא יותר מ-35 ניצעים במהלך 12 חודשים עוקבים, איסור למסור נתונים כספיים לגבי ההשקעה לרבות מחיר ותשואה, ביצוע רישום ומעקב אחר מס' הניצעים ומס' המשקיעים בפועל. במידה וההצעה היא לציבור וכוללת מעל ל-35 ניצעים, על מנת שלא להפר את החוק – יש לפרסם תשקיף שקיבל את היתר הרשות לניירות ערך, או טיוטת תשקיף שאושרה והוגשה לרשות בהתאם לס' 15(א) וס' 22 לחוק ניירות ערך, תשכ"ח-1968.

יתרה מכך, הבהירה הרשות כי העקרונות הללו אינם ממצים את מלוא הכללים החלים בעניין הצעת ניירות ערך לציבור, ובכל מקרה לפני פרסום הצעת השקעה וביצועה – כדאי ורצוי לקבל ייעוץ משפטי מתאים על מנת שלא להפר את הדין.

עקרונות בסיסיים אלו מפרשנת הרשות על בסיס סעיף 15 לחוק ניירות ערך. סעיף זה קובע את הכלל הבסיסי לפיו הצעה או מכירה של ניירות ערך לציבור מחייבת פרסום תשקיף או טיוטת תשקיף, לפי העניין. סעיפים 15 ו-16 לחוק מעגנים חריגים לחובה זו, אשר נקבעו במסגרת תיקון 20 לחוק בשנת 2000. החריגים העיקריים הם הצעה ומכירה למספר מצומצם של משקיעים (35), הצעה ומכירה למשקיעים "מתחכמים" המוגדרים בחוק בסעיף 15(א)(7) לחוק, ופרסום כללי בדבר כוונה להציע ניירות ערך שאינו כולל נתונים כספיים.

יצוין כי בחודש דצמבר 2021 בוצע שיווק אגרסיבי של מטבע דיגיטלי חדש בשם "פלוקי" על שלטי חוצות בתל אביב, בהמשך להצהרה בחשבון הטוויטר של הפרויקט על "קמפיין מודעות אגרסיבי לאוכלוסיית ישראל המתחכמת". בכתבה ב"דה מרקר" מחדש ינואר 2022 נכתב כי רשות ניירות ערך דרשה מיזמי הפרויקט להוריד את

החשש להונאה מהווה בעיה מרכזית במרחב המטבעות הדיגיטליים. עם זאת, קיים אינטרס ציבורי לאפשר לציבור מגוון השקעות, גם בתחומים חדשניים המלווים בסיכון

הרשות לניירות ערך הישראלית פרסמה נייר עמדה שנושאו: אזהרה ליזמים המבקשים להציע השקעות לא מפוקחות

הפרסומים מכיוון שמדובר בנייר ערך שדורש פרסום תשקיף. סמיכות הזמנים בין שיווק המטבע הדיגיטלי החדש לציבור לבין פרסום נייר העמדה של הרשות בנושא אזהרה מפני השקעות לא מפוקחות מצביע על מדיניותה של הרשות.

גישתה של הרשות לניירות ערך הישראלית דומה מאוד לגישתה של הרשות לניירות ערך האמריקאית וניתן לראות ששתי הרשויות נוקטות בצעדים במטרה להגן על ציבור המשקיעים הרחב מהשקעות נושאות סיכון כמו מטבעות דיגיטליים, ללא פירוט מלא המידע הרלבנטי למשקיע בדמותו של תשקיף שאושר.

למאמר ראו: [Regulation of Crypto - Who is the SEC Protecting](#).

לחוק ראו: [Securities Act of 1933](#).

לפסק הדין בענין Telegram Group ראו: [SEC v. Telegram Group Inc., 2020 U.S. Dist. LEXIS](#).

לפסק הדין בענין Kik ראו: [United States SEC v. Kik Interactive Inc., 492 F. Supp.](#)

לנייר העמדה של הרשות לניירות ערך הישראלית ראו: [אזהרה ליזמים בתחום ההשקעות הלא מפוקחות](#).

לכתבתו של איתן אבריאל בעיתון "דה מרקר": [איתן אבריאל - "מי שישקיע את הפנסיה שלי בקריפטו, אעזוב אותו"](#).

שאלה של מחיר

מכתיבים מחירים

רשות התחרות פרסמה טיוטת גילוי דעת בענין הסדרי הכתבת מחיר אנכית (Resale Price Maintenance ובקיצור: RPM). הצורך בגילוי הדעת התעורר על רקע תיקון כללי התחרות הכלכלית (פטור להסדרים שאינם אופקיים) (הוראת שעה), תשע"ג-2013. התיקון החיל על הסדרי הכתבת מחיר משטר נורמטיבי חדש, המאפשר להם לחסות תחת פטור-סוג המוענק להסדרים אנכיים באופן כללי. המשמעות היא, שהסדרי הכתבת מחיר עשויים כיום לזכות בפטור-סוג מכוח הערכה עצמית של העוסק בדבר השפעתם על התחרות, וללא צורך בפניה אל הממונה על התחרות. טיוטת גילוי הדעת מציגה את עמדת הרשות ביחס לאופן שבו יש לבצע הערכה עצמית. לפי טיוטת גילוי הדעת, הסדרי RPM יזכו בפטור-סוג אם הם עומדים בשני תנאים מצטברים: (1) מאפייני השוק מצביעים על "מידה עזה" של תחרות; וכן (2) הם נועדו לצורך השגת תועלת פרו-תחרותית מובהקת ומוכחת. גישה זו היא בעייתית, משום שהיא מעבירה את שיקול הדעת אל השחקנים בשוק לבצע הערכה מסובכת, שעה שהם בעלי עניין בתוצאותיה.

הסדרי הכתבת מחיר מאופיינים בכך שהיצרן מכתוב לקמעונאי את המחיר שבו יוצעו הטובין למכירה לצרכן. בספרות ובפסיקה מוכרים קולות לפיהם יש להתייחס להסדרים אלה באופן מקל ולצמצם את הגדרתם כהסדרים כובלים. ואולם יש לשים לב כי הסדרים להכתבת מחיר, בשונה מהסדרים אנכיים בדרך-כלל, עלולים להוביל ביתר קלות לפגיעה בתחרות ובצרכנים. כך, בפרשת מודגל משנת 2010 קבע בית המשפט העליון שהגדרת הסדר כובל חלה גם על הסדר הכתבת מחיר מינימלי שעשויה לעלות כדי עבירה פלילית. ביולי 2022 הודיעה הממונה על התחרות על החלטתה להטיל עיצומים כספיים בסך 5,558,304 ₪ בגין הכתבת מחיר מינימום לצרכן על חברת ארגנטולס בע"מ, היבואנית הבלעדית בישראל של מותג כלי עבודה חשמליים "מקיטה".

בארה"ב, בהלכת Leegin המפורסמת משנת 2007, בית המשפט העליון אימץ את כלל הסבירות (rule of reason) כאמת-מידה לבחינת חוקיותם של הסדרים להכתבת מחיר, וזאת חלף כלל הפסלות המוחלטת (illegal per-se) שנהג עד אז. תוצאות המהלך מעלות כי מעת שאומץ כלל הסבירות גבר השימוש בהסדרי RPM במגוון רחב של מוצרים. מחקר אמפירי מצא כי ריכוך הכלל המתייחס להסדרי הכתבת מחיר הוביל לעליית מחירים.

הגישה האירופאית רואה בהכתבת מחיר מינימלי הפרה לכאורה של כללי התחרות. הדין האירופאי מטיל על הנציבות לבחון באופן פרטני הסדרי הכתבת מחיר ולוודא שהם אינם פוגעים בתחרות. ביולי 2018 קנסה הנציבות ארבע חברות מוצרי אלקטרוניקה ב-111 מיליון אירו משום שהכתיבו מחיר מינימלי לצרכן עבור מוצרי אלקטרוניקה מבוקשים. בדצמבר 2018 קנסה הנציבות יצרנית אופנה ב-40 מיליון אירו בגין הגבלת הקמעונאים המורשים שלה בנוגע למחירים לצרכן.

ובחזרה לישראל. לטעמנו, אין מקום כיום להקלה בדין החל על הסדרי RPM. בבחירת המשטר המשפטי המתאים להסדרי הכתבת מחיר, ראוי להתייחס לשיקולים מקומיים הנוגעים לייחודיות של כלכלת ישראל. השיקולים הרלבנטיים לדעתנו כוללים את (בתמצית):

יוקר המחיה – אנו מצויים בתקופה בה יוקר המחיה הוא בעל משמעות רבה על משקי הבית. מתחילת השנה עלה מדד המחירים לצרכן ב-2.8%, ובהשוואה לשנה שעברה עלה המדד ב-4.1%. עליית המדד מתקרבת לגבול העליון של יעד האינפלציה, קצב העלייה גבוה משמעותית בהשוואה לקצב עלייתו בשנת 2020, והוא הגבוה ביותר בעשור האחרון.

ריכוזיות כלל משקית – המשק הישראלי מאופיין בריכוזיות ענפית ובריכוזיות כלל משקית. במבנה משקי כזה, הסדרי הכתבת מחיר עלולים להעצים רווחים מונופוליסטיים על חשבון הצרכנים.

ענף המזון – נתח השוק של עשרת הספקים הגדולים בענף המזון ומוצרי הצריכה בשנים 2015-2020, עמד בממוצע על כ-54%. בשנת 2020 הספק בעל נתח השוק הגדול ביותר החזיק בכ-12% מכלל שוק המזון. נכון לשנת 2020 כ-10 ספקים בענף המזון הוכרזו כבעלי מונופולין. הפחתות מכסים ופתיחת מכסות פטורות ממכס בשנים 2016-2020 ברובן לא התגלגלו לצרכן. בנוסף, סגירת רשתות מזון ומכירתן לקמעונאיות הגדולות עשויות להגדיל את הריכוזיות פעם נוספת.

רגולציה תואמת מציאות ממועטת תחרות – מגמות עכשוויות במשפט בישראל מבקשות להתאים את הרגולציה למציאות ממועטת תחרות. נזכיר בהקשר זה את סעיף 26 (א) לחוק התחרות הכלכלית המסמיך את רשות התחרות להכריז על יבואן בלעדי כעל מונופול. נפנה גם להלכת גפניאל שניתנה לאחרונה בבית המשפט העליון: בהלכה זו הכיר בית המשפט העליון בעילת התמחור המונופוליסטי המופרז, המאפשרת לטרוף מידי המונופול את המחיר העודף שגבה תוך ניצול לרעה של מעמדו המונופוליסטי על חשבון הצרכנים.

נטל רגולטורי – רבות מדובר על הקלת הנטל הרגולטורי על עסקים בישראל, לצורך הגברת אפיקי היזמות, קלות עשיית העסקים וכושר התחרות. לצד יעד חשוב זה יש לשקול שיקולים כבדי משקל אשר אף הם כרוכים באינטרס הציבורי. סעיף 2(8) בחוק עקרונות האסדרה, התשפ"ב-2021 שנחקק לאחרונה, קובע כי אחד מעקרונות הרגולציה הוא שיפור התחרות במשק ומיתון יוקר המחיה. המעבר המוצע למשטר של פטור-סוג לא צפוי לדעתנו להקל באופן משמעותי על הנטל הרגולטורי, משום שהוא כרוך בבדיקות עצמאיות מורכבות, המצריכות הפעלה של שיקול דעת. אף אין זה נכון בעינינו להטיל על השחקנים במשק תפקיד רגולטורי באופיו, שהרי הם סובלים מניגוד עיניניים מובנה, בהיותם הצדדים להסדר. שגיאה ביישום הכלל תפעל במקרה זה לרעת הצרכן וכנגד האינטרס הציבורי.

בבחירת המשטר המשפטי המתאים להסדרי הכתבת מחיר, ראוי להתייחס לשיקולים מקומיים הנוגעים לייחודיות של כלכלת ישראל

בנושא זה נדרש פיקוח רגולטורי מלא, היות והסדרים להכתבת מחירים נוגעים במרכז העצבים של דיני התחרות: המחיר לצרכן

השיקולים לעיל מובילים לתובנה, כי יש להמשיך ולהחיל על הסדרים להכתבת מחירים את המשטר המשפטי הקיים, המאפשר לקבל פטור באמצעות הרשות, ולהימנע מהחלת פטור-סוג-כמעט-אוטומטי. בנושא זה נדרש פיקוח רגולטורי מלא, היות והסדרים להכתבת מחירים נוגעים במרכז העצבים של דיני התחרות: המחיר לצרכן. בעת הזו, האינטרס הציבורי מחייב לשמור על משטר של פיקוח רגולטורי שלטוני, חלף "הערכה עצמית" על ידי השחקנים במשק, הנגועים בניגוד עניינים. כלומר: אין להחיל פטור-סוג על הסדרים להכתבת מחיר.

[לחוות הדעת המלאה ולמקורות המידע.](#)

תקצוב רשויות מקומיות

מחקר שפורסם לאחרונה מאת ד"ר מיכאל שראל מפורום "קהלת" מבקש לבדוק את אופן תקצוב הרשויות המקומיות על ידי השלטון המרכזי. מטרת המחקר היא לבחון אם שיטות התקצוב הנוהגות מובילות לצמצום הפערים החברתיים והכלכליים בין הרשויות השונות. המחקר מופיע בפרק חמש של הספר "דרכה של ישראל לשגשוג כלכלי וחברתי" (יוני 2022), וכותרתו: "רשויות מקומיות, שלטון מרכזי ומה שבניהם: איפה הכסף?". לפי פרסומים בתקשורת הכלכלית, צפוי להתפרסם בקרוב דו"ח של ד"ר שראל לבחינת נוסחת מענקי האיזון לרשויות המקומיות; זאת לאחר ששרת הפנים לשעבר, איילת שקד, מינתה אותו ליו"ר הוועדה לבחינת מענקי האיזון לרשויות המקומיות.

מקור ההכנסה של הרשויות המקומיות: מהמחקר עולה שכיום מקור ההכנסה הגדול ביותר של הרשויות המקומיות הוא העברות הממשלה שעומדות על כ-40% מסך ההכנסות שלהן. העברות אלה מתבצעות מתוקף חוק הרשויות המקומיות (העברת תשלומים מהמדינה), תשנ"ה-1995.

שיטת המימון התואם: הממשלה נעזרת בכמה שיטות לתקצוב הרשויות המקומיות. אחת השיטות היא תוכנית מימון תואם המכונה מאצ'ינג, ואשר מבוססת על הסכם בין משרד ממשלתי לבין רשות מקומית למימון פרויקטים ושירותים מסוימים. לפי שיטה זו מקובל שעל כל שקל שהרשות המקומית מתקצבת תחום מסוים, המדינה תתקצב בעוד שלושה שקלים. כלומר, על הרשות לממן 25% מעלות השירותים שהיא מעניקה לתושב ואת ה-75% מממנים משרדי הממשלה, כל אחד בתחומו. המאצ'ינג נחלק לשני סוגים: מאצ'ינג רגיל: מטרתו העברת תשלומים סדירים מטעם הממשלה למימון שירותים ספציפיים; מאצ'ינג פתוח: מטרתו העברת תשלומים עבור פרויקט מסוים וחד פעמי, לדוגמה פרויקט ייחודי להקמת מבנה קהילתי. נתונים אלה, בפני עצמם, מספרים על כך שרשויות מקומיות בעלות תקציב רב יותר יקבלו מטעם המדינה מימון גדול יותר. על כן, לאורך השנים גורמים שונים ביקרו את השיטה וטענו שתושב ברשות המשתייכת לאשכול חברתי-כלכלי גבוה יקבל תקציב רב יותר מהתקציב שמקבל תושב המתגורר ברשות המשתייכת לאשכול חברתי כלכלי נמוך.

שיטת המימון התואם הקיימת בחינוך עלולה ליצור "מלכודת עוני" לרשויות חלשות, מפני שהן מתקשות לממן את חלקן

משרד החינוך מממן פרויקטים לתלמידים בחינוך היסודי והעל יסודי בהתאם לשיטת המימון התואם. מימון מטעם משרד החינוך מבוסס על תחשיבים שלפיהם יוחלט גובה ההשתתפות של משרד החינוך בנוסף לתקציב הרשויות. נטען כי שיטת המימון התואם הקיימת בחינוך עלולה ליצור "מלכודת עוני" לרשויות חלשות, מפני שהן מתקשות לממן את חלקן. הלכה למעשה, נוצרת סיטואציה שרשות חלשה מתקצבת בתקציב נמוך מטעם משרד החינוך, בהתאם לשיטת המימון התואם.

ארנונה: דרך עיקרית לתקצוב רשויות מקומיות הוא תשלום ארנונה על ידי התושבים, בהתאם לפקודת העיריות, תשכ"ד-1964. גביית ארנונה למגורים מושפעת במידה רבה מהמדד החברתי-כלכלי ברשות, שנקבע באמצעות מספר תכונות בסיסיות, כגון: הרכב דמוגרפי, השכלה, רמת חיים, תעסוקה וגמלאות. ניתן לראות מהמחקר כי הכנסות

הרשות מארנונה ברשויות מקומיות יהודיות לא חרדיות הוא הגבוה ביותר וכי הכנסות הרשות מארנונה ברשויות מקומיות לא יהודיות הוא הנמוך ביותר. בתוך כך, רשויות עם אוכלוסייה חלשה נוטות להעניק יותר הנחות בארנונה למגורים בהשוואה לרשויות עם אוכלוסייה חזקה.

חסרונות השיטה: המחקר מצביע על מספר חסרונות בשיטת המימון התואם. ראשית, קיים היעדר תיאום בין משרדי הממשלה. עלול להיווצר מצב שרשות מקומית תבקש תקצוב מכמה גופים במקביל ובגלל חוסר תיאום בין המשרדים היא תתקצב ביותר מ-100% עלות הפרויקט. יתרה מכך, פעמים רבות הערכת שווי הפרויקט אינה נכונה וכאשר מתחילות העבודות, עלות הפרויקט מתייקרת ובפועל ההפרש מוטל על הרשות המקומיות. רשויות חלשות עלולות לבטל פרויקט במהלך העבודות בגלל חוסר יכולת לממן עלויות נוספות. יתר על כן, פערי הזמן בין אישור פרויקטים לבין העברת הכסף מטעם המדינה הוא ארוך. לעיתים הכסף מהמדינה אינו מועבר בזמן שמתחילות העבודות ולכן הקבלן מפסיק את עבודותיו. במצב כזה, הפרויקט יעצר או לחלופין הרשות תשלם מכיסה את הסכום החסר ותיכנס לחובות. זאת ועוד, יחסי הכוחות בין הרשות המקומיות למשרדי הממשלה הם מורכבים; פרויקטים רבים נשענים על מספר גופים ממשלתיים ובמידה שאחד מהם לא מעוניין ליטול חלק בפרויקט, הרשות עלולה להקפיא את הפרויקט כדי ללחוץ על שאר הגופים לממן מיזמתם את המימון החסר.

מהמחקר עולה כי קיים חוסר שיוויון בתקצוב הרשויות המקומיות

סוגי מענקים: העברות מטעם משרד הפנים מתבצעות במסגרת מדיניות התקציב הכוללת של המשרד. העברות אלה כוללות שלושה סוגי מענקים: מענק איזון; מטרתו לצמצם את הפער בין ההוצאה המינימלית של הרשות המופיעה בספרי התקציב של הרשות לבין פוטנציאל הכנסותיה. מטרת המענק היא לאפשר לרשות להעניק לכל תושביה את השירותים המינימליים. מהמחקר עולה שהרשויות החרדיות והערביות מסתמכות על העברות המדינה בצורה נרחבת בכל הקשור ליכולתן לספק שירותים לתושביהם. לעומת זאת, המגזר היהודי שאינו חרדי מייצר הכנסה עצמית גבוהה יותר המאפשרת גביית מיסי הארנונה ולכן התקצוב הממשלתי באמצעות מענקי איזון הוא נמוך יותר משמעותית. מענק מיוחד: השתתפות במימון שירות או פעולה מסוימת של הרשות, כמו למשל שירותי משמר אזרחי. מענק על פי החלטה ייעודית: מענק שניתן לרשות לפי החלטת הממשלה, כגון מענק הבירה שניתן לירושלים.

התקציב עבור תושב ברשות חזקה לעומת רשות חלשה: מהמחקר עולה כי קיים חוסר שוויון בתקצוב הרשויות המקומיות, מכיוון שרשות מקומית עלולה להימנע מלספק שירותים ובמצב כזה לא תקבל מימון ממשלתי משלים. התקצוב הממשלתי אף מעמיק את הפערים בין הרשויות המקומיות, כיוון ששיטת המימון התואם מסייעת רק לרשויות חזקות שיש להן תקציב רב ובכך היא מחלישה עוד יותר את הרשויות החלשות. בנוסף, מענקי האיזון לא מכסים את הפער בתקציב הרשות. מדיניות כלכלית חדשה יכולה להוות גורם מרכזי בצמצום הפערים בין הרשויות וזאת באמצעות מיסים פרוגרסיביים ושיטת מימון שלא תתבסס על תקציבי הרשויות. במידה ולא יתבצע שינוי משמעותי בשיטות המימון התואם ומענקי האיזון מטעם הממשלה לטובת צמצום אי השוויון בין הרשויות, הפערים בין התושבים ברשויות השונות יוסיף ויגדל.

למחקר ראו: [ספר התרשימים דרכה של ישראל לשגשוג כלכלי וחברתי יוני 2022](#).

המחיר, כולל מע"מ?

ביום 28.6.2022 אישר בית המשפט המחוזי בתל אביב-יפו בקשה להגיש תובענה ייצוגית נגד Agoda Company המפעילה אתר אינטרנט שבאמצעותו ניתן להזמין חדרי מלון בארץ ובחו"ל. המבקש, שי צביה, הזמין חופשה במלון כרמים דרך אתר האינטרנט שמפעילה החברה. כשהגיע למלון, הופתע לגלות כי הוא נדרש לשלום נוסף בגין המע"מ. המחלוקת בין הצדדים נסבה על טענת המבקש לפיה פרסום מחירים ללא מע"מ מנוגד להוראות חוק הגנת הצרכן, התשמ"א-1981. השאלה שנבחנה היא: האם חלה על חברה זרה, הרשומה מחוץ לישראל, חובה לפרסם מחירי עסקאות כאשר הם כוללים את רכיב המע"מ, שעה שמדובר בעסקאות מקוונות?

בית המשפט נדרש למספר סוגיות: ראשית, האם הצגת מחירים ללא מע"מ באתר עומדת בניגוד לסעיפים 7א ו-7ג לחוק הגנת הצרכן, לפיהם חל על עוסק איסור לפרסם מחיר של נכס או שירות המוצע לצרכן אלא אם כן הוא "המחיר כולל", הכולל בתוכו את סך התשלומים בעבור נכס או שירות, ואת סך כל המיסים החלים עליהם או על מכירתם והנגבים על ידי העוסק, לרבות מע"מ. שנית, כיצד על בעל עסק להציג את המחיר במצב בו רוב לקוחותיו אינם תושבי ישראל, שעה שחוק מס ערך מוסף, התשל"ו-1975, קובע שעל עסקת תייר בבית מלון יחול מע"מ בשיעור אפס. שלישית, האם יש לכבד תניית ברירת דין הקבועה בתנאי השימוש באתר החברה, לפיה על מחלוקת בין הצדדים יחול הדין הסינגפורי.

כידוע, חוק הגנת הצרכן שואף לגשר על פערי מידע בין צרכן לעוסק, להגן על הצרכן מפני כוחו של העוסק ולקדם הגינות מסחרית. בפסיקת בתי המשפט השונים נקבע כי פרסום "המחיר הכולל" הוא מידע מהותי וחיוני, וכי אי פרסומו והצגת מחיר חלקית - ללא רכיב המע"מ - מקשה על הצרכן לערוך השוואת מחירים אמיתית ולכן פוגעת בשיקול דעתו בביצוע העסקה. על כן, בית המשפט פסק כי נוכח מיהות הצרכנים, היה על החברה לפרסם שני מחירים שונים זה לצד זה, עבור צרכן ישראלי ועבור צרכן זר, באופן התואם את הוראות חוק הגנת הצרכן ומגשים את תכליתו.

גדר הספקות בעניין Agoda Company נעוץ בכך שמדובר בעסקאות מקוונות הנכרות על ידי עוסק המאוגד מחוץ לישראל. בית המשפט קבע כי פעילות שיווק של חדרים בבתי מלון ישראליים, המופנית לאזרחי מדינת ישראל באמצעות שימוש בעברית ומחירים המוצגים במטבע ישראלי, כפופה להוראות הקוגנטיות של חוק הגנת הצרכן בנוגע לחובת פרסום המחיר הכולל. הימצאות עובדי החברה ומיקום השרתים מחוץ לישראל אינם משנים את העובדה שפעילותה מכוונת גם למשתמשים ישראליים ונוגעת לשירותים הניתנים בשטח ישראל.

בית המשפט דחה את טענת Agoda Company בעניין תניית ברירת הדין. זאת, משום שאפשרות להתנות על החובות הקבועות בחוק הגנת הצרכן תסכל את תכליתו להגן על ציבור הצרכנים. יכולתם של צרכנים להשפיע על תוכן החוזה היא מוגבלת, בייחוד כאשר מדובר ביחסים בעלי אופי בינלאומי.

בהחלטה נדונה גם הטענה לפיה תניית ברירת הדין מהווה תניה מקפחת בחוזה אחיד ודינה בטלות. זאת משום שבשונה מהדין הישראלי, הדין הסינגפורי אינו מכיר בקיומו של הליך ייצוגי. לכן, תנייה לפיה יש להחיל את הדין הסינגפורי על כל מחלוקת בין הצדדים עלולה לשלול מהלקוח את הזכות להעלות טענות בעתיד, לרבות שימוש בכלי התובענה הייצוגית. נפסק כי תנייה זו מכבידה על הצרכן הישראלי באופן בלתי סביר העלול לשלול או להגביל את זכותו לפנות לערכאות משפטיות. על כן, ביהמ"ש קבע שתניית ברירת הדין מקנה יתרון בלתי הוגן העולה לכדי קיפוח הצרכן בהתאם להוראות סעיף 3 לחוק החוזים האחידים, התשמ"ג-1982. למען הסר ספק, ביהמ"ש הדגיש כי על אף קביעה זו, אין לקבל טענה לפיה כל תניית ברירת דין זר היא תנייה מקפחת שדינה בטלות. בית המשפט הוסיף והתייחס לכללי ברירת הדין בניזיקין, הקובעים כי הדין שיחול על אירוע נזיקי הוא דין המקום בו בוצעה העוולה. בכל הנוגע לפרסום באינטרנט, מקום ביצוע העוולה הוא "בכל מקום". שעה שמקום מושבו של הצרכן הוא

בית המשפט קבע כי פעילות שיווק של חדרים בבתי מלון ישראליים, המופנית לאזרחי מדינת ישראל באמצעות שימוש בעברית ומחירים המוצגים במטבע ישראלי, כפופה להוראות הקוגנטיות של חוק הגנת הצרכן בנוגע לחובת פרסום המחיר הכולל

בישראל, הזמנת השירות מתבצעת בישראל, אתר הממשק הוא בשפה העברית ובו מוצגים מחירים במטבע הישראלי, אזי יש לקבוע כי מקום ביצוע העוולה הוא ישראל.

בסיכומו של דבר, בית המשפט פסק כי בנסיבות העניין קיימת עילה להגיש תביעה ייצוגית לפי חוק תובענות ייצוגיות, התשס"ו-2006.

נציין כי בפרשה דומה מהעת האחרונה, חב' בוקינג.קום ישראל הזמנות למלונות אונליין בע"מ נמצאה אף היא מפרה את חוק הגנת הצרכן, בכך שפרסמה מחירי נופש ללא מע"מ (ע"א (מחוזי ת"א) 49010-05-20 הרשות להגנת הצרכן ולסחר הוגן נ' בוקינג.קום ישראל הזמנות למלונות אונליין בע"מ, מיום 24.03.2021). באותו מקרה, רשות הגנת הצרכן הטילה על החברה עיצומים כספיים בגין הפרת החוק. ואולם בערר לבית המשפט נפסק כי למרות שהפעילות העסקית של החברה מכוונת לשוק הישראלי, אין מקום להטיל עיצומים כספיים, שעה שהחברה הישראלית כפופה לחברה בינלאומית זרה, ואין בכוחה לשנות את תצוגת האתר.

[להחלטה בת"צ \(מחוזי ת"א\) 9139-05-18 שי צביה נ' Agoda Company, \(28.06.2022\).](#)

[לפסק הדין בע"א \(מחוזי ת"א\) 49010-05-20 הרשות להגנת הצרכן ולסחר הוגן נ' בוקינג.קום ישראל הזמנות למלונות אונליין בע"מ \(24.03.2021\).](#)

שאלה של ריכוזיות

ביום 8 באוגוסט 2022 פרסמה הוועדה לצמצום הריכוזיות חוות דעת בה המליצה לפסול את התמודדות קבוצת שפיר במכרזים על שתי מחצבות גיר ודולמיט באשרת שבצפון הארץ, ומנגד נתנה אור ירוק לקבוצת אשטרום להשתתף באותם מכרזים. ברקע ההמלצה עומדת היערכותה של רשות מקרקעי ישראל לשיווק קרקעות של שתי מחצבות הממוקמות בצפון הארץ.

ההחלטה פותחת בכך שחומרי הגלם המופקים במחצבות מהווים משאב בעל ערך כלכלי והשפעה בתחומי הבנייה והתשתיות. המדינה פועלת להסדיר את אספקתם הסדירה והמיטבית לשוק. תחום החציבה מוגדר כתחום תשתית חיונית לפי החוק לקידום התחרות ולצמצום הריכוזיות, תשע"ד-2013. המחקר של רשות התחרות מלמד כי ענף המחצבות בארץ הוא ריכוזי וממועט מתחרים, והתוצרים המופקים במסגרתו מהווים משאב חיוני בתחומי התשתיות, הבנייה והסלילה, באשר הם משמשים כחומרי גלם מרכזיים בהליך ייצור בטון ואספלט. היעדר תחרותיות בענף המחצבות וחיוניותם של חומרי הגלם המופקים במחצבות מקנים חשיבות להקצאת הזכויות בתחומים אלה. בעלות ריכוזית בתשתית חיונית צפויה להשפיע על רווחת הציבור הרחב לטווח הארוך. לפיכך, קיים חשש כי הקצאת זכות בתשתית חיונית לגורם ריכוזי תפגע בתחרות הענפית בענף בו מתבצעת ההקצאה, שעה שההקצאה צפויה להעניק לאותו גורם כוח שוק משמעותי.

כידוע, חוק הריכוזיות קובע כי וועדת הריכוזיות תפרסם רשימה הכוללת בתוכה את "הגורמים הריכוזיים" במשק. רשימת הגורמים הריכוזיים כוללת בין היתר תאגידים שהיקף הפעילות שלהם בתחום התשתיות החיוניות עולה על מחצית מהפעילות באותו תחום, וכן גורמים בעלי זכויות בלפחות ארבעה תחומי תשתית חיונית. המשמעות היא שבעת הקצאת זיכיונות בתחום תשתית חיונית לגורם ריכוזי, נדרש על המאסדר לשקול שיקולי ריכוזיות כלל משקית, תוך היוועצות עם וועדת הריכוזיות לגבי השלכות הצפייות מההקצאה.

נזכיר כי בחינת שיקולי ריכוזיות נעשית בהתאם למתודולוגיה שהוועדה פרסמה במרץ 2019. מידת כוח המיקוח וההשפעה של הגורם הריכוזי תיבחן על פי מספר פרמטרים:

חומרי הגלם המופקים במחצבות מהווים משאב בעל ערך כלכלי והשפעה בתחומי הבנייה והתשתיות

תחומי פעילות חיוניים - ככל שתחום פעילות הוא חיוני יותר, וסדירות אספקתו למשק היא הכרחית יותר, אזי למחזיק באותה פעילות קיימים כוח מיקוח והשפעה רבים יותר על קובעי המדיניות; נתוני פעילות מקרו-כלכלית - בחינת חשיבותו המקרו-כלכלית של הגורם הריכוזי באמצעות מדדים המודדים את גודל הגורם הריכוזי, חשיבות הפעילות לענפי משק אחרים וכן הימצאותם של מועסקים המאוגדים בוועדי עובדים בעלי כוח מיקוח; מאפיינים העלולים להצביע על השפעה רגולטורית - בתחומים עתירי רגולציה עלולה להיווצר מערכת יחסים קבועה ומתמשכת בין קובעי המדיניות לבין הגורם הריכוזי. ככל שגדל הממשק ביניהם, כך גדל החשש להיווצרות יתרון של הגורם העסקי מול קובעי המדיניות. בענפים מורכבים קיימים פערי מידע המובילים להיווצרות תלות של קובעי המדיניות בגורם העסקי בכל הנוגע למידע הדרוש לגיבושן של החלטות שונות. תלות כזו, המכונה שבי רגולטורי, עלולה ליצור הטיה בהחלטות של קובעי המדיניות לטובת אותו גורם עסקי.

הוועדה מצאה כי שפיר הנדסה ותעשיות בע"מ היא גורם ריכוזי מכוח שתי חלופות בחוק

הוועדה מצאה כי שפיר הנדסה ותעשיות בע"מ היא גורם ריכוזי מכוח שתי חלופות בחוק: ראשית, בשל העובדה שקבוצת המחזיקים אליה היא משתייכת היא בעלת זכויות בלפחות ארבעה תחומי תשתית חיונית, באמצעות לפחות עשרה חוזים או רישיונות, ביניהם חוזים בתחום הכרייה והחציבה, רישיונות חיפוש בתחום הנפט ורישיונות חלוקת גז טבעי. שנית, שפיר מוגדרת כגורם ריכוזי בשל החזקתה ביותר ממחצית הפעילות בתחום הפעלת מסילות ברזל מקומיות המוגדר כתחום תשתית חיונית לפי חוק הריכוזיות, שכן היא מפעילה את הקו האדום של הרכבת הקלה בירושלים. כמו כן, שפיר נחשבת לגורם ריכוזי בתחום תשומות הבנייה לאור כושר הייצור הגבוה במפעלי הבטון והאספלט השייכים לקבוצה, ולאור הפיזור הגיאוגרפי הרחב של המפעלים והמחצבות שבבעלותה, התואם את אזורי הביקוש העיקריים במדינת ישראל.

קבוצת אשטרום בע"מ אף היא גורם ריכוזי בעקבות "האשראי הקובע" שלה, החוצה את הרף הקבוע בחוק לקביעת תאגיד ריאלי משמעותי (עולה על 6,149,527,495 מיליארד ש"ח). אולם, רוב הכנסותיה של אשטרום נובעות מעבודות קבלנות בניה ולא מפעילותה (המצומצמת) בתחום תשתית חיונית ואין לה החזקה משמעותית בתחום המחצבות. היקפם המצומצם יחסית של הפרויקטים בתחומי התשתית שבהם אשטרום עוסקת כיום אשר אינם נמנים עם ליבת הפרויקטים בתחום התשתית במדינת ישראל, מפזרים את החשש להיווצרות כוח מיקוח והשפעה גדולים מול קובעי המדיניות הרלבנטיים.

הוועדה הביעה דעתה כי בעקבות הקושי התחרותי בו נתון ענף המחצבות בישראל, השתתפותה של שפיר במכרזים תרחיב את אחיזתה ופעילותה בענף באופן העלול להעניק לה כוח מיקוח משמעותי מול קובעי המדיניות. יכולת המיקוח וההשפעה העודפת עשויות שלא לבוא לידי ביטוי בהקצאה הנוכחית, אך הן יכולות לשמש מנוף לקניית כוח בהחלטות עתידיות בענפים שונים. ההשפעה על קובעי המדיניות עלולה לגרום לכך שהחלטות שונות שתתקבלנה בתחומי פעילותה של שפיר ייטיבו עימה על חשבון אינטרס הציבורי. לפיכך, הוועדה המליצה לפסול את התמודדותה של שפיר, ומנגד לא התנגדה לאפשר את התמודדותה של אשטרום במכרזים על מחצבות אחרת.

[ראו: "חוות דעת הוועדה לצמצום הריכוזיות בעניין השתתפות שפיר ואשטרום במכרזים על מחצבות אשרת דרום ואשרת צפון" \(7 באוגוסט 2022\).](#)

* * *

